

Наталія Черкаська

ДОКУМЕНТИ ЧУДНІВСЬКОГО ГРАФСТВА З АРХІВУ АДАМА ПОНІНСЬКОГО У ЛЮБАРІ

Найбільш знані на сьогодні колекції і описи документів князів Острозьких і їхніх нащадків князів Заславських зберігались у XVIII ст. в архівах Любомирських герба «Шренява», князів Сангушків герба «Погоня» і Замойських герба «Сліта»¹. Уявлення про зміст і структуру архіву князів Острозьких наприкінці XVI – в першій третині XVII ст. дають описи документів, укладені у 1594 і 1627 рр.² Проте історія формування цієї збірки та її доля у наступні сторіччя українськими істориками та архівістами майже не досліджувалась³.

Географію поширення документів Острозьких у XVIII ст. доповнює наша публікація. Її метою є запровадження до наукового вжитку вцілілого опису документів власників і орендарів розташованих у Київському воєводстві Чуднівського графства та Вільського ключа з головного архіву Адама Понінського в Любарі⁴.

Унікальність описів приватновласницьких архівів є загальноновизнаною в історичній науці. За умов фрагментарної збереженості збірок подіб-

¹ Замойські породичалися з Острозькими завдяки шлюбу 1620 р. княгині Катерини Олександрівни Острозької (1602-1642) з Томашем Замойським (1594-1638), подільським (1618-1619) і київським (1619-1628) воєводою, другим замойським ординатом. Любомирські та князі Сангушки стали спадкоємцями Острозької ординації. Сангушки дбали про ретельне описування архівів упродовж XVI – початку XX ст. Головний князівський архів наприкінці XIX ст. перебував у Славуті. Тоді ж розпочато видання документів архіву та опубліковано каталог його рукописів. Щоправда, це багатотомне видання залишилось незавершеним. До нього потрапили також документи з архіву князів Острозьких. Див.: Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie. – Lwów, 1887. – Т. 1: 1366-1506 / Wyd. pod kierownictwem Z. L. Radziminski, przy współudziale P. Skobielskiego i B. Gorczaka; Lwów, 1890. – Т. 3: 1432-1534 / Wyd. B. Gorczaka; Т. 4: 1535-1547 / Wyd. B. Gorczaka; Katalog rękopisów archiwum XX. Sanguszków w Sławucie / Ułożył B. Gorczak. – Sławuta, 1902. – 265 s.

² Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu. – Rkp 3669/II; Львівська національна бібліотека ім. В. Стефаника. – Відділ рукописів. – Ф. 5, стр. 1802/II.

³ Собчук В. Найдавніші реєстри документів князів Острозьких // Записки НТШ. – Львів, 2012. – Т. 264; Праці Історично-філологічної секції. – С. 377-396; Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький: Історичний портрет у галереї предків і нащадків. – Київ, 2012. – С. 52-60; Черкаська Н. З історії Чуднівського архіву Жевуських // Український археографічний щорічник. – Київ, 2013. – Вип. 18. – С. 7-23.

⁴ Любар – у половині XVIII ст. містечко Кременецького повіту Волинського воєводства, у наш час районний центр Житомирської області.

ні джерела дозволяють відтворити шляхи формування, структуру й обсяг архівів, а отже, особливості розвитку приватної архівістики у магнатських резиденціях.

Родина Понінських герба «Лодзь», про архів якої йтиметься в цій розвідці, не належала до кредиторів або родичів останнього острозького ордината, литовського надвірного маршалка Януша-Александра Сангушка (1712-1775). Понінські походили з Великої Польщі і були середньозаможною шляхтою. Першим серед них посів сенаторський уряд гнезненський каштелян Геронім-Адам († 1702), син Александра, засновника старшої князівської лінії роду. Але магнатського статусу Понінські досягли у XVIII ст. завдяки кар'єрі при монаршому дворі коронного кухмістра і великого підскарбія Адама (1732-1798). Маршалок сейму 1773-1775 рр., на якому було легалізовано перший поділ Речі Посполитої, Адам Понінський отримав спадковий князівський титул для своїх нащадків і родини зведеного брата (1774).

Перше важливе призначення – уряд коронного кухмістра – сановник дістав як своєрідний весільний подарунок короля (1761), побравшись із Софією-Юзефою Любомирською⁵ з жешівської гілки роду. Софія-Юзефа була донькою від другого шлюбу одного з кредиторів останнього острозького ордината Януша-Александра Сангушка – великого коронного хорунжого Єжи-Ігнація Любомирського (1687-1753). Її мати Іоанна з дому фон Штейн (1723-1783) була фавориткою Генріка Брюля (1700-1763), міністра короля Августа III. Адам Понінський став засновником т. зв. молодшої князівської гілки роду, представники якої згодом переїхали до Галичини (гілка вигасла у 1920 р., зі смертю Каліста Понінського).

Через фінансову скруту сім'ї своєї дружини Адам Понінський 1776 р. придбав у тещі Чуднів з прилеглими селами, які до 1753 р. становили частину Острозької ординації. Разом з цим маєтковим комплексом до архіву в Любарі надійшли документи колишніх господарів і орендарів графства.

Чуднівська волость та її власники. Перший період функціонування Чуднівської волості (у документах XVIII ст. відомої як Чуднівське графство або Чуднівський ключ) пов'язаний із князями Острозькими та їхніми спадкоємцями, які успадкували титул острозьких ординатів.

Маєток цей у 1507 р. дістав у винагороду за службу перший великий литовський гетьман Костянтин Іванович Острозький (бл. 1460-1530)⁶. Його старший син Ілля заповів волость разом з іншими успадкованими землями дружині Беаті Костелецькій (1515-1576) і доньці Галшці (1539-1582). На-

⁵ Zielińska Z. Poniński Adam // Polski słownik biograficzny. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1983. – Т. 27, з. 3. – С. 504.

⁶ Акты Западной России. – Санкт-Петербург, 1848. – Т. 2. – С. 30-31; *Собчук В.* Найдавніші реєстри документів князів Острозьких. – С. 377-396; *Ульяновський В.* Князь Василь-Костянтин Острозький... – С. 52-60.

ступним власником Чуднова, що репрезентував родину Острозьких, після тривалої боротьби за спадщину батька у середині 1570-х став молодший гетьманич князь Василь-Костянтин⁷. Згідно з поділом маєтків між його синами (1603), Чуднівська волость дісталась краківському каштеляну Янушу Острозькому (бл. 1554-1620), який не мав нащадків чоловічої статі та утворив у межах своїх латифундій майорат, відомий як Острозька ординація (1609). До неї увійшли практично всі українські володіння магната, у тому числі і Чуднів.

За розпорядженням Януша Острозького, права на ординацію отримали сини його дочки Евфрузини від шлюбу з князем Олександром Заславським (бл. 1578-1629) – спочатку Францішек, а 1621 р., через смерть старшого брата, – Владислав-Домінік (1616-1656), майбутній коронний конюший, сандомирський, згодом краківський воєвода. Із згасанням князівського роду Заславських у чоловічій лінії (1672) єдиною спадкоємицею розлогих володінь стала донька краківського воєводи Теофіла-Людвіка Заславська († 1709)⁸, у першому шлюбі одружена із князем Дмитром Вишневецьким. Другий шлюб княжни у 1683 р. з коронним конюшим (1683) і великим коронним маршалком (1702) Юзефом-Каролем Любомирським (1638-1702) сприяв перетворенню їхніх нащадків на найзаможніших землевласників Речі Посполитої. Втім, онук цього подружжя Януш-Александр Сангушко не зміг утримати Острозьку ординацію і змушений був, усупереч її статуту, у 1753 р. відмовитися від прав власності на користь кредиторів: Любомирських, Чорторійських, Понятовських та ін.

З ліквідацією Острозької ординації розпочався другий період функціонування Чуднівського графства, яке на середину XVIII ст. нараховувало вже понад 90 населених пунктів⁹. За Кольбушовською трансакцією (1753) цей маєтковий комплекс опинився в руках Любомирських, на цей раз Єжи-Ігнація (1687-1753), представника жешівської лінії. Через смерть у 1761 р. його старшого сина, богуславського старости Теодора-Гієроніма, а також, зважаючи на малолітство зведених братів небіжчика, турбота про велике маєткове господарство лягла на плечі вдови Єжи-Ігнація Іоанни з баронів фон Штейнів. Вона постійно мешкала з дітьми у Варшаві і, враховуючи віддаленість Чуднова, 24 лютого 1762 р. оголосила про передачу маєтку в тимчасове управління люблінському воєводі Антонію Любомирському (1718-1782) з ланьцутської лінії роду¹⁰. З листа баронеси Іоанни дізнаємося, що водночас

⁷ Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). Вид. 2-ге, перепл. і виправл. – Київ, 2008. – С. 94, 96, 97.

⁸ Там само. – С. 310.

⁹ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich (далі скорочення: SGKP). – Warszawa, 1880. – Т. 1. – S. 714.

¹⁰ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі скорочення: ЦДІАК України). – Ф. 236, оп. 2, спр. 110, арк. 3-3 зв.

на Чуднівське графство претендував коронний підстолий (1739-1764)¹¹ Станіслав Любомирський (1704-1793) з пшеворської лінії, власник маєтків у Київському воєводстві¹². У своїй боротьбі за Чуднів Станіслав Любомирський прагнув заручитися підтримкою останнього острозького ордината Януша-Александра Сангушка. Іоанна Любомирська в листі погрожувала коронному підстолю судовою тяжбою.

Пізніше, внаслідок сімейної угоди спадкоємців Єжи-Ігнація Любомирського, його малолітні сини Францішек та Єжи в присутності матері Іоанни фон Штейн за суму 800 тисяч злотих передали Чуднівське графство великому коронному підскарбію Адаму Понінському (1776)¹³, чоловікові їхньої рідної сестри.

У 1774 р. про свої претензії на Чуднівський і Вільський ключі заявили Валецькі, через кривні зв'язки з Беатою Костелецькою – дружиною та спадкоємицею князя Іллі Острозького. Було навіть створено спеціальну комісію у Варшаві, проте права на обидва ключі визнали за Адамом Понінським, а Валецьких зобов'язали укласти *cessio* – уступчий запис щодо прав власності на ці землеволодіння на користь підскарбія¹⁴.

У 1780-х роках Чуднів двічі відвідував король Речі Посполитої Станіслав-Август Понятовський. Уперше це сталося 1781 р., коли монарх повертався з Кам'янка. Шість років по тому, вже за господарювання Прота Потоцького, король зупинився в Чуднові під час подорожі до Канева, де мав зустрітися з російською імператрицею Катериною II¹⁵.

Київський воєвода Прот Потоцький (1760-1801) був власником Чуднівського графства з 1782 р. Магнат доводився близьким родичем Адаму Понінському, адже був одружений з Маріанною Любомирською, племінницею його дружини. Вцілілі документи П. Потоцького стосовно Чуднівського графства¹⁶ відбивають його майновий стан: фінансову залежність через банкову кризу 1793 р. та борги, що тяжіли на маєтках¹⁷. Ці обставини змусили київського воєводу закласти свої володіння варшавському банкіру Фрідріхові Кабриту (1745-1801)¹⁸.

На межі XVIII і XIX сторіч Чуднівське графство набув вітебський каштелян Адам-Вавжинець Жевуський (1760-1825), політик і дипломат, відомий

¹¹ Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku: Spisy / Opracowali K. Chłapowski, S. Ciara, Ł. Kądziała, T. Nowakowski, E. Opaliński, G. Rutkowska, T. Zielińska. – Kórnik, 1992. – S. 135.

¹² ЦДДАК України. – Ф. 236, оп. 2, спр. 110, арк. 4-5 зв.

¹³ Там само. – Арк. 6-9.

¹⁴ Volumina legum. – Warszawa, 1782. – Т. 8. – S. 448.

¹⁵ Kraszewski J.I. Podróż króla Stanisław Augusta do Kaniowa w r. 1787, podług listów Kazimierza Konstantego hrabiego de Bröl Platerra, starosty inflantskiego opisana – Wilno, 1860. – S. 95-101.

¹⁶ ЦДДАК України. – Ф. 2230, оп. 1, спр. 116, 95 тощо.

¹⁷ Zielińska T. Poczest polskich rodów arystokratycznych. – Warszawa, 1997. – S. 280.

¹⁸ ЦДДАК України. – Ф. 2230, оп. 1, спр. 95, 121, 123.

як автор публіцистичних праць, масон. Через заборгованості П. Потоцького придбаним маєткам загрожувала ліцитація (продаж на публічних торгах), проте Адаму-Вавжинцю Жевуському вдалося дійти згоди з кредиторами. У 1798-1800 рр. Чуднів, залишаючись приватним містом, мав статус повітового центру новоствореної Волинської губернії. З родиною Адама-Вавжинця Жевуського пов'язаний третій період функціонування маєтку – у складі Російської імперії. Жевуські володіли ним до середини 1870-х і були останніми з-поміж польської аристократії власниками Чуднова.

Документи Чуднівського графства та Вільського ключа зберігалися у головних архівах дідичів, зокрема, у Любартові, коли ці володіння належали родині останнього острозького ордината Януша-Александра Сангушка. Адже локальні архіви, розташовані у центрах ключів, містили документи економій, тоді як у головних архівах описували та зберігали матеріали канцелярії дідича, листи офіціалістів і супліки підданих, інвентарі, орендні контракти, фінансові відомості про прибутки маєтків, в тому числі папери стосовно колишніх володінь і «чужих» родів, з якими дідичі перебували у майнових стосунках, тощо. Такого роду документи Сангушків щодо Чуднівського графства¹⁹ та Вільського ключа²⁰ містили й головні архіви князівського роду у XIX ст. – у Заславі (до 1840-х років) і Славуті.

У 1817 р. Сангушки вивезли до Заслава документи Чуднівського графства з колишнього головного архіву Адама Понінського у Любарі, що зберігались у Чуднівському бернардинському монастирі. Згодом сумарій цих документів було укладено в Славутському архіві²¹. Там також знаходились акти щодо оцінювання вартості Чуднівського ключа та поділу цих добр кредиторами спадкової маси збанкрутілого фінансиста Ф. Кабрита (1802), власника маєтків у Київському воєводстві. Відповідну інформацію фіксує каталог рукописів Славутського архіву, укладений і виданий архіваріусом Сангушків Броніславом Горчаком²².

Папери колишніх власників і орендарів Чуднівського графства, отримані разом з маєтками, Жевуські, останні серед поляків-господарів маєтку, зберігали в родинній резиденції у Чуднові.

Історія створення та характеристика джерела. Описи документів приватних шляхетських архівів відомі історичній науці ще з XVI ст. як *реєстри, компендіуми, сумарії, переліки, інвентарі*. Спочатку укладання подібних описів було спорадичним, і зазвичай вони фіксували документи до конкрет-

¹⁹ Gorzak B. Katalog rękopisów archiwum XX. Sanguszków w Sławucie – S. 141-143 (№ 458), 165-167 (№ 442), 180-181 (№ 563, 564), 196 (№ 599), 197 (№ 607), 200 (№ 612), 210 (№ 627), 269 (№ 843), 269-270 (№ 845), 301 (№ 948), 305 (№ 964).

²⁰ Ibidem. – S. 140 (№ 453), 184 (№ 573a).

²¹ Ibidem. – S. 281 (№ 874a).

²² Ibidem. – S. 362-363 (№ 1071).

ної судової справи, виявлені в магнатському архіві, або документи, що засвідчували права господарів архіву на земельну власність. Ці джерела мали передусім утилітарне призначення: відповідали практичним потребам господарів. Головною причиною їх укладання була зміна стану маєтків шляхом спадкування, дарування, купівлі-продажу або шлюбної угоди, а також судові процеси. Тому першорядне значення надавали документам, що підтверджували права на маєтки та санкціонували зміни їх стану. З новою земельною власністю до господаря надходили архівні документи, що фіксували майновий і родинний стан колишніх власників, взаємини з підданими, сусідами, орендарями тощо. Упорядкуванням приватних архівів займались спеціально запрошені особи з найближчого оточення власників.

Антоній Ролле так охарактеризував суть упорядкування шляхетського архіву: «...згруповано фасцикули, укладено дуже докладні «seryarze» [переліки], з зазначенням змісту зареєстрованих документів, але ж увагу приділяли лише історії переходів маєтків, численних процесів, поділів, спадкування, словом, правовим і матеріальним питанням, а отже, в такий спосіб завдано кривду історії; адже колись найцінніші джерела, що описують внутрішнє життя даної місцевості, оминули в сумаріях. А саме ці скромні паки паперу, написані вицвілим чорнилом, що зберігаються як непотрібний баласт, безперечно, містять плідне зерно поряд зі стосами некорисного лушпиння» (переклад мій. – *Н. Ч.*)²³.

Відповідно до мети укладені описи документів умовно поділяються на генеральні, бо відбивали структуру архіву в повному обсязі, та фрагментарні, часткові, бо охоплювали лише частину збірки або були укладені для конкретної термінової справи.

Опис документів Чуднівського графства та Вільського ключів з головного архіву А. Понінського в Любарі мав локальний характер. Проте, з огляду на втрати та розпорошення архівів нащадків князів Острозьких на Правобережній Україні у наступні сторіччя, він становить науковий інтерес насамперед як джерело з історії приватної архівістики на українських землях у XVI-XVIII ст.

Заголовок документа, що його пропонуємо увазі читача, – «Seryarz, czyli Krotkie zebranie dokumentow ogolnie wszystkich do dobr Hrabstwa Czudnowskiego w generalnym archywmu Jasnie Oswieconego Xięcia Jmci

²³ «...Ugrupowano fascykuly, spisano seryarze bardzo drobnostkowe, z wyszczególnieniem treści zarejestrowanych dokumentów, ale, że miano na względzie tylko dzieje przechodów majątkowych, licznych procesów, działów, spadkobierstwa, słowem kwestją prawną i materyalną, więc tem samem historyi uczyniła się krzywda, ztąd niekiedy najcenniejsze źródła, malujące wewnętrzne życie danej miejscowości zostały pominięte w sumaryuszach. A właśnie owe skromne paczki papieru wypłowiałym atramentem zapisane, przechowywane jako balast niepotrzebny, zawierają pełne ziarna, naturalnie obok stosów plewy nieużytecznej». *Rolle A. Po inkursyi kozackiej // Sylwetki historyczne.* – Lwów, 1892. – Ser. 8. – S. 116.

Adama Łodzi Ponińskiego, podskarbiego wielkiego koronnego, roznych orderow kawalera, znajdujących się, z wyrażeniem pod jakim numerem który plik leży? Z nadmienieniem oraz, do jakiego interesu z kim w którym pliku dokumenta znajdują się, przeze mnie, niżej wyrażonego a do tego dzieła umocowanego, zpisany» («Перелік, або Коротке зібрання усіх загалом документів, що стосуються Чуднівського графства [і зберігаються] в головному архіві великого коронного підскарбія, різних орденів кавалера Його світлості князя Адама Лодзя-Понінського, з вказівкою, під яким номером яка папка лежить, а також до якої справи, з ким, в якій папці документи знаходяться, мною, нижчепідписаним і до цієї праці уповноваженим, укладений»)²⁴.

У словнику польської мови за редакцією В. Доршевського термін “seriarz” має таке визначення – “spis czego, lista, wykaz, skorowidz” («опис чогось», «перелік», «реєстр», «покажчик»)²⁵. Отже, в нашому випадку йдеться про *перелік фасцикулів*, укладений регентом архіву Понінських у Любарі.

Припускаємо, що перелік було створено у зв’язку з продажем Чуднівського графства київському воєводі Протусію Потоцькому не пізніше 1782 р. Нами встановлено, що його автором був Юзеф Журавський (Józef Żórawski), на той час регент головного архіву Адама Понінського в Любарі. Опис документів Чуднівського графства не підписано. Але зберігся написаний і підписаний Юзефом Журавським сумарій документів з архіву Адама Понінського до розмежування двох сіл Барського староства, датований 28 квітня 1782 р.²⁶ Звір’яння письма, яким написано обидва документи, дозволило дійти висновку, що сумарій і «seryarz» створено однією людиною – Юзефом Журавським, особистим секретарем великого коронного підскарбія Адама Понінського. За особисті заслуги Юзеф Журавський отримав від патрона 50 тис. злотих. Таку саму суму йому коштувало придбання 1784 р. уряду українського суперінтенданта, що його виконував до 1793 р.²⁷

Основною одиницею зберігання в головному архіві Адама Понінського, судячи з джерела, був фасцикул (папка). Опис фасцикула як одиниці зберігання в магнатському приватновласницькому архіві подає Олексій Баранович: «У всіх архівах магнатів папери, що становили за змістом одну справу, гру-

²⁴ ЦДІАК України. – Ф. 2230, оп. 1, спр. 55.

²⁵ Słownik języka polskiego / Pod red. W. Doroszewskiego. – [Електронний ресурс]: <http://doroszewski.pwn.pl/haslo/seriarz/>

²⁶ “Summaryusz dokumentow z Archywmu generalnego JO Xięcia JMci Adama Łodzi Ponińskiego, podskarbiego wielkiego kor., wziętych, do dobr Barskich, a nayszczególniey do wsiow Malczowiec y Holotek się regulujących, w czasie kondestencyi między temyz dobrami y innemi graniczney, na dzień 3 miesiąca maia przypadającej przez Wgo Jozefa Żorawskiego, Archywm wyrażonego w gorze JOXięcia Jmci podskarbiego w. kor. generalnego, instrumentowanego regenta, in ordine zaprzysiężenia komportować się mających na teyze kondestencyi dokumentow spisany w Lubarze 1782 roku dnia 28 kwietnia” (ЦДІАК України. – Ф. 236, оп. 2, спр. 227).

²⁷ Korzon T. Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta 1764-1794. – Warszawa 1897. – T. 4. – S. 134, 136, 137, 198.

пувались по в'язках, що мали назву фасцикулів (Fasciculus). Кожен документ даної справи, записаний на папері звичного розміру (довжина аркуша 28-30 см, ширина близько 30 см), складали окремо. Усі документи, незалежно від того, чи були вони з одного, двох, трьох або більше аркушів, складали однаково: перший раз прикладали долішній край документа до верхнього, робили згин поперек аркуша і вдруге, прикладаючи перший згин до верху аркуша. Утворювався паралелограм, довга сторона якого дорівнювалась ширині аркуша, а широка – четвертині довжини його» (переклад мій. – Н. Ч.)²⁸. Фасцикули об'єднували документи за видовою та предметною ознакою; у архіві Понінського – за типами документів, назвами маєтків, прізвищами або судовими процесами.

Адам Понінський досягнув високого майнового становища на Правобережній Україні, майже задаром скуповуючи у місцевої шляхти закладені за борги маєтки, перебравши на себе фінансові зобов'язання.

Судячи з уцілілих обкладинок фасцикулів і сумаріїв документів, у Любарі знаходилися документи, що стосувались як придбаних Понінськими маєтків у Правобережній Україні (Чуднівське графство, Вільський ключ, Любарський ключ, Барське староство), так і дідичних маєтків роду у Великій Польщі (Вжесня, Камінь). Переважали майново-правові документи. За видовою класифікацією серед майново-правових документів вирізняються як фінансово-статистичні (документи купівлі та продажу, застави, оренди чи поділу маєтків, інвентарі), так і процесуальні акти (документи, що санкціонували виниклу зміну стану посідання нерухомості та рухомості)²⁹.

Процедурними актами, що відкривали процес, були позови до суду, маніфестація та реляція (акт зізнання) возного про вручення позову. Серед актів процесів засадниче значення мав судовий декрет, прийнятий у спірній майновій справі. Проте зацікавлені сторони у протестації могли послатись на неправомочність рішення.

У архівах XVIII ст. за формою переважали дослівні записи документа до актових книг судово-адміністративних установ Речі Посполитої (облята) та виписи (витяги) з актових книг, що фіксували судові декрети, позови до суду, маніфестації возних, пленіпотенції, а також публічно-правові та приватноправові акти; видимуси (засвідчені копії). Через втрати актових книг подібні копії документів з архівів судово-адміністративних установ Речі Посполитої, що вціліли в магнатських архівах, є єдиними документальними свідченнями про той чи той факт³⁰.

²⁸ Баранович А.И. К изучению магнатских архивов Украины // Проблемы источниковедения. – Москва, 1956. – Вып. 5. – С. 154.

²⁹ Syta K. Archiwum Jana Tarły, wojewody sandomierskiego, w świetle rewizji z roku 1761 // Studia o bibliotekach i zbiorach polskich. – Toruń, 1994. – Т. 6. – S. 42.

³⁰ Баранович А. И. К изучению магнатских архивов Украины. – С. 149.

Документи, описані Юзефом Журавським у Любарі, датуємо XV – 1782 рр. “*Seryarz*” коротко представляє зміст 91 фасцикула з документами Чуднівського графства. У головному архіві Адама Понінського ці фасцикули поділено на три групи за хронологічною та предметною ознаками, що позначилось на структурі джерела (укладено три самостійні переліки). Кожна з частин мала заголовки і власну цифрову нумерацію фасцикулів (починаючи з № 1). Хронологічні межі фасцикулів архіваріус не зазначив. Перша частина («Чуднівське графство. Всі документи») містила 38 фасцикулів з документами за господарювання князів Острозьких, Заславських, Любомирських, Сангушків³¹. Окремо зберігались 36 фасцикулів з «новоприбулими» документами періоду перебування Чуднівського графства у власності родини Адама Понінського³². Нарешті, остання частина («Вільський ключ»; 17 фасцикулів)³³ стосувалась документів у справі щодо розмежування (1775)³⁴ Чуднівського графства з маєтками Вільського ключа (який також був складовою Острозької ординації). На той час Чуднівський ключ належав родині дружини Адама Понінського. Вільський ключ 1753 р. отримав від Януша-Александра Сангушка ольштинський староста Францішек-Фердинанд Любомирський (1711-1774), згодом коронний хорунжий³⁵. Розмежування маєткового комплексу з Чуднівським графством збіглось у часі зі вступом у володіння Вільським ключем його небожа та спадкоємця, генерала коронних військ Єжи-Марціна Любомирського (1738-1811).

Опис кожного нового фасцикула розпочинався зі слів: «*Zawiega w sobie...*» («Містить...»). Більшість описаних у Любарі фасцикулів вміщали матеріали судових процесів власників Чуднівського графства. До острозьких ординатів позивалися представники відомих українських шляхетських родів, як-от Вороничі, Єловицькі, Струсі, Гулевичі-Воютинські, Халецькі, а також литовсько-руські та польські магнатські родини – Ходкевичі, Тишкевичі, Любомирські та інші. Судові процеси з приводу гвалтовних наїздів сусідів, захоплення ґрунтів, реманенту, збіглих селян, несплату податків, розмежування маєтків, порушення посесорами умов оренди, а також збитків, заподіяних військовими князівським підданям, тяглися десятиріччями. Зберігались у Любарі й матеріали родинних судових суперечок князів Острозьких стосовно поділу маєтків і порушення прав власності. Наприклад, через руйнацію мосту на річці Случ (притоці Горині) у Баранівці (тепер – райцентр Житомирської області) порушено було поділ маєтку. За

³¹ ЦДДАК України. – Ф. 2230, оп. 1, спр. 55, арк. 1-5 зв.

³² Там само. – Арк. 6-11 зв.

³³ Там само. – Арк. 10-11 зв.

³⁴ Там само. – Спр. 95, арк. 57-57 зв.; спр. 96.

³⁵ Konnotacja donacyi przez JO Xcia Sanguszka, marszałka nadwornego W. X. Litt. w grodzie sandomirskim Sabbatho post festum S. Luciae Virg. & M. proximo A. D. 1753 poczynionych // Akta publiczne do interessu ordynacyi Ostrogskiej należące. – В. м., [1754]. – S. 55.

краківського каштеляна князя Януша Острозького точилися суперечки з Любомирськими стосовно розмежування Чуднівської волості Острозької ординації та Любарського ключа.

Найдавніші з відомих документів князів Острозьких на право власності Чуднова – згадані в опису документи першого фасцикула – два привілеї Сигізмунда I гетьманові Великого князівства Литовського, князю Костянтинові Острозькому на будівництво замку на старому місці в Чуднові і проведення в ньому ярмарків (1507). Королівське підтвердження прав князя на маєток сталося 1511 р. У Любарі окремо зберігались універсали власників Чуднова підданим. Також до архіву Понінських надійшли ранні документи стосовно надання Острозьким окремих сіл Чуднівської волості та Вільського ключа. Більшість сіл і містечок існували ще в ХІХ ст. За сучасним територіально-адміністративним поділом України – це населені пункти Житомирської області.

Документи «чужих» родів потрапили до Любарського архіву разом з маєтками або паперами тих, з ким власники Чуднівського графства та Вільського ключа мали майнові відносини. Найдавніші з них представлено в третій частині документа, що публікуємо, і стосуються колишніх власників маєтків Вільського ключа. У такий спосіб потрапили документи посідачів Вільської волості Халецьких і їх наступників князів Корецьких (остання третина ХVІ ст.). Серед пізніх документів – папери овруцького стольника Юзефа Свейковського за 1773-1774 рр., орендаря Чуднівського ключа³⁶ та Мирополя³⁷ за часів Любомирських. У головному архіві Понінських вони становили два окремих фасцикула (частково збереглися)³⁸.

Між головними та локальними архівами магнатського роду (родини) існував обмін документами, тому документи особистої канцелярії власника, яка займалась його маєтками, потрапляли до адміністрації ключів. Разом з тим маєткові архіви містили й родинні документи господарів, які до останньої чверті ХVІІІ ст. у головних архівах не описували. У головному архіві окремо зберігались квити та реверси про надання та повернення документів.

Факт видачі документів Чуднівського графства з архіву в Любарі Адама Понінського фіксує «seguarz». Звернення до архіву Понінських за документами господарів сусідніх маєтків, орендарів, офіціалістів графства засвідчували реверси про повернення та квити про їх одержання, які зберігались окремо (фасц. 35)³⁹.

Господарі Любара усвідомлювали важливість обліку документів у родинних архівах, що відбилось у структурі переліку. Разом з тим відсутність

³⁶ ЦДДАК України. – Ф. 2230, оп. 1, спр. 21, 124, 125.

³⁷ Там само. – Спр. 13.

³⁸ Там само. – Спр. 11, 12, 13, 21.

³⁹ Там само. – Спр. 55, арк. 9 зв.-10.

літерної пагінації фасцикулів засвідчує порівняно невеликий обсяг головного архіву Адама Понінського на Правобережній Україні.

Папери з архіву останніх власників Чуднова польського походження Жевуських разом з документами колишніх господарів і орендарів Чуднівського графства, в тому числі описаними в архіві Адама Понінського в Любарі, отримав росіянин Чотиркін, який придбав маєток у 1870-х роках. У 1896 р. його спадкоємиця Чотиркіна передала до рукописного відділу бібліотеки щойно створеного у Волинській губернії Городоцького музею археологічних, етнографічних і церковних старожитностей барона Ф. Р. Штейнгеля успадкований нею фрагмент архіву Жевуських. До бібліотеки Городоцького музею надійшло кілька тисяч документів.

Документи Чуднівського архіву Жевуських опрацював Микола Біляшівський. У процесі впорядкування паперів у Городоцькому музеї з'ясувалося, що здебільшого то були документи XVII ст. та, головним чином, XVIII ст.⁴⁰. Їх власниками виявились князі Василь-Костянтин та його сини Януш і Олександр Острозькі, Владислав-Домінік Заславський, родини останнього острозького ордината, князя Януша-Александра Сангушка та його кредитора Єжи-Ігнація Любомирського (зокрема, старший син останнього Теодор-Геронім Любомирський, богуславський староста), Адам та його зведений брат Каліст Понінські та ін.

У такий спосіб до Городоцького музею барона Ф. Р. Штейнгеля потрапив «*serwarz*» з архіву Понінських у Любарі. На сьогодні цей перелік фасцикулів, що містили документи власників маєтків Чуднівського графства та Вільського ключа, зберігається в особовому фонді Адама Понінського, великого коронного підскарбія⁴¹. Фонд 2230 було сформовано 1985 р. у ЦДІА УРСР у Києві (тепер – Центральний державний історичний архів України, м. Київ) з розсипу, що надійшов 1979 р. з відділу рукописів ЦНБ АН УРСР (тепер – Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського НАН України). Під час впорядкування розсипу вцілілі документи Чуднівського графства з архіву в Любарі потрапили також до другого опису родового фонду Любомирських (ф. 236), сформованого водночас із фондом 2230.

Виявлено архівні документи, що підтверджують наведений в переліку зміст документів у фасцикулах. Повсякденне життя підданих Чуднівського графства, майновий та родинний стан власників ілюструють вцілілі інвентарі, орендні контракти економії з ремісниками на види робіт у маєтку⁴², квити

⁴⁰ Отчет Городецкого музея Вольнской губернии барона Ф.Р. Штейнгеля за второй год с 25 ноября 1897 года по 25 ноября 1898 года / Составил Н. Беляшевский. – Киев, 1899. – С. 32; Миронець Н. Рукописні матеріали бібліотеки барона Ф.Р. Штейнгеля в державному архіві Рівненської області // Архіви України. – Київ, 2003. – № 2-4. – С. 159-160.

⁴¹ ЦДІАК України. – Ф. 2230, оп. 1, спр. 55.

⁴² Там само. – Спр. 15, 16, 19.

міщанам і ремісникам на виконану роботу (в тому числі для Чуднівського гарнізону)⁴³, відомості прибутків і витрат по маєтках графства⁴⁴, податкові відомості та квити⁴⁵, робочі книжки робітників Чуднівської гути (відновленої 1743 р. Янушем-Александром Сангушком) та реєстр виробів⁴⁶, діловодство пропінанції тощо. З документів дізнаємося прізвища офіціалістів Чуднівського графства.

Любарський архів Понінських об'єднував за територіально-господарською приналежністю документи, різні за видами (привілеї, універсали, грамоти королів і князів про надання земельної власності; інвентарі маєтків і рухомості, орендні контракти, дарчі, боргові розписки, позови до суду, реляції та маніфестації возних тощо) і формою (обляти, виписи з актових книг, відімуси, екстракти документів тощо). Така систематизація полегшувала власникам пошук документів, оскільки судові процеси часто тяглися десятиліттями.

“Seryarz” підтверджує ставлення Понінських до родинного архіву як важливого засобу репрезентації його власників. Архіву у Любарі притаманні риси головного магнатського родинного архіву: порівняно значний обсяг і різноманітність документів, що відбивали магнатський статус власників; наявність комплексу документів родових маєтностей; зберігання документів «чужих» родів.

Встановлено безпосередній вплив внутрішніх чинників (як-от: публічна та адміністративно-господарська діяльність, матримоніальні, майнові й службові зв'язки з українською та польською шляхтою) на формування, структуру та засади впорядкування головного архіву Понінських на Правобережній Україні у Любарі. Документи, що зберігались у Любарі, безпосередньо пов'язані з історією архівів князів Острозьких, Любомирських і Сангушків – власників Острозької ординації та їхніх спадкоємців.

* * *

Документ, що публікуємо, написано польською мовою за правописом кінця XVIII ст. (довільне вживання на початку слів прописної йотованої *J* замість *I*, *-ya* замість *-ja* в середині та наприкінці слова). У рукопису в більшості слів *z* невинувато передається як *z*. Передача на письмі географічних назв і прізвищ не завжди відповідає вимогам правопису й спостерігаємо різні варіанти написання (*Czudnow* і *Cudnow*, *Cudnowskie* і *Czudnowskie*, *Hrabstwo* і *Chrabstwo*, *kyjowski*, *kyiowski* і *kijowski*, *Szanguszko* і *Sanguszko* etc.).

⁴³ ЦДДАК України. – Ф. 2230, оп. 1, спр. 19, 24, 26, 29, 18.

⁴⁴ Там само. – Спр. 9, 31.

⁴⁵ Там само. – Спр. 31, 41.

⁴⁶ Там само. – Спр. 15, 16, 19, 29; ф. 236, оп. 2, спр. 76.

Майже всі слова в документі – з прописної літери; у публікації вживання великої літери та розділових знаків модернізовано, відповідно до вимог сучасного польського правопису. Скорочені слова під титлом (Xżąt, Xściu etc.) і подібні їм без титла у публікації не розкриваються, титла не збережено. Автор документа вживає скорочення таких слів:

IMosc, IM, IMci – Ich Mość, Ich Mości
JO – Jaśnie Oświecony
JM, JMcią, JMci – jegomość, jegomości
JW – Jaśnie Wielmożni (Jaśnie Wielmożny)
pod. w. kor., p. w. k. – podskarbi wielki koronny
Xżąt, Xciu – xiążąt, xięciu
w. kor. – wielki koronny (wielka koronna)
WP – Wielmożny Pan, Wielmożna Pani, Wielmożni Państwo
W. X. Litt. – Wielkie Xięstwo Litewskie
W., WW – wielmożny, wielmożni.

“Seryarz” написано чітким письмом на 11 аркушах із зворотами. Для полегшення орієнтації в документі в публікації на початку аркушів тексту та їхніх зворотів проставлено виділені шрифтом цифри архівної пагінації у квадратних дужках. Останнє слово нижнього рядка тексту, в кінці текстів обох сторін аркушів позначено двома прямими рисками (||). Останнє слово кожної сторінки текста, що вписувалося автором документа окремо і повторювалось на початку наступної сторінки, виконуючи роль слова-зв’язки (кустодії) з метою запобігання фальсифікації документа, у публікації не збережено. Збережено лише переноси частини слів на наступну сторінку, які виконували таку саму функцію.

Рукописний текст відтворено відповідно до рекомендацій передачі старопольських джерел, викладених у виданні за науковою редакцією К. Лепшого⁴⁷.

У коментарях виправлено орфографічні помилки упорядника опису, якщо вони спотворюють зміст, подано відомості про осіб, які згадуються в джерелі, уточнено тогочасне територіально-адміністративне підпорядкування та сучасну локалізацію топонімів. Описи фасцикулів архіву Адама Понінського в Любарі доповнено посиланнями на вцілілі архівні документи, що нині зберігаються в фондах Адама Понінського та Любомирських у ЦДІАК України.

⁴⁷ Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do poł. XIX w. / Red. K. Lepszy. – Wrocław, 1953.

Публікація документа

SERYARZ

czyli Krotkie zebranie dokumentow ogolnie wszystkich do dobr Hrabstwa Czudnowskiego w generalnym archywm Jasnie Oswieconego Xięcia JMci Adama Łodzi Ponińskiego, podskarbiego wielkiego koronnego, roznych orderow kawalera, znajdujących się, z wyrażeniem, pod jakim numerem który plik leży? Z nadmienieniem oraz, do jakiego interesu y z kim w którym pliku dokumenta znajdują się, przeze mię, niżej wyrazonego, a do tego dzieła umocowanego, zpisany

Titulo

*Hrabstwo Czudnowskie
Dokumenta wszystkie*

Fascyкул 1^{wszy}

Zawiera w sobie dokumenta: dwa przywileia od Nayiasniejszego Krola Zygmunta JO Xciu Konstantynowi Ostrogskiemu, hetmanowi W. X. Litt., na miasto Cudnow y w tymże mieście na ustanowienie iarmarków dane⁴⁸, tudziesz od JO Xięcia Konstantyna JO Xiążętom Ich M[ościom] Ostrogskim, woiewodom wołyńskim, na 8000 kop groszy litt. dany na Cudnowie⁴⁹ zapis y z mocy tego intromissya.

Fascyкул 2^{gy}

Zawiera w sobie dokumenta służące do nabycia wsiow Dydkowiec, Ostrowa, Dryhlowa, Serbinowki, Stolpowa y innych⁵⁰ || **[арк. 1 зв.]**, tudziesz z mocy wyrażonego nabycia do tych wsiow intromissye oraz proces z panamy Dytkowskiemy o rozne wiolencye toczony.

⁴⁸ Привілей князю Костянтину Івановичу Острозькому (1460-1530) на Чуднів з наданням місту магдебурзького права датовано 27.XI.1507 р. в Гродні. Див.: Акты Западной России. – Санкт-Петербург, 1848. – Т. 2. – С. 30-31.

⁴⁹ Йдеться про подружжя волинського воєводи Януша Острозького (1554-1620) і Сюзанни Шереді (1582). Згаданий тут документ – лист київського воєводи Василя-Костянтина Острозького (1526-1608) своїй невістці Сюзанні Шереді забезпечував їй віно у розмірі 8000 кіп на Чуднівському мастку. Див.: Архив Юго-Западной России (далі скорочення: Архив ЮЗР). – Киев, 1909. – Ч. 8, т. 3. – С. 448-449.

⁵⁰ Фасцикул містив документи стосовно надання сіл, що згодом увійшли до Чуднівської волості, – Дідківці, Дрилів, Столпів, Сербинівка (з 1946 р. – Будичани) в Житомирському повіті Київського воєводства. Тепер – села Чуднівського району Житомирської області. Сербинівка за останнього острозького ордината Януша-Александра Сангушка (1712-1775) була власністю заснованого ним Чуднівського костелу. Див.: SGKР. – Warszawa, 1889. – Т. 10. – S. 436.

Fascyкул 3^{ei}

Zawiera w sobie processa rozne, a nayprzod proces z JMcią panem Bieleckim o zbiegle poddane do dobr Piatki⁵¹ y innych, proces między JO Xiążętami Ostrogskimi a WW Woroniczami o naiazdy, zabory y rozne gwałty w dobrach Tatarynowce, Usadowce⁵², Troianowce⁵³ y innych poczynione, tudziesz proces mieszczan piateckich z roznimi possessorami o zabranie gruntow.

Fascyкул 4^{vy}

Zawiera w sobie proces JO Xięcia JMci Dominika Zaslawskiego z JMci panami Lyssakowskim, rotmistrem JKM, Michalowskim, porucznikiem tegoż rotmistrza, y innymi ludzmi woyskowemi o poczynienie krzywд, zaborow, gwałtow ludziom didkow-skim, tudziesz proces z tymze JO Xiążęciem Dominikiem Zaslawskim a W. Krasin'skim o niezaplacenie poboru z wsiow Wladyslawowa⁵⁴, Bukow⁵⁵ y Stolpowa⁵⁶ toczony.

⁵¹ Згадується містечко П'ятка (в документах трапляється назва П'ятко, за однойменною назвою річки) у складі Чуднівської волості (у XVIII ст. – Чуднівського графства). Тепер – село П'ятка Чуднівського району Житомирської області.

⁵² Йдеться про розташовані у Житомирському повіті Київського воєводства дідичні маєтки Вороничів – село Озадівка (тепер – Бердичівського району Житомирської області) і на сьогодні не існуюче село Татаринівка поблизу повітового центру (не плутати з однойменним селом у складі Чуднівського графства Острозької ординації – див. примітку 58).

⁵³ Містечко Троянів (Троjanów, у документі хибно Trojanowce) перебувало у власності представників цього роду з XVI ст. У 1784 р. як віно за доньку Якуба Воронича (бл. 1720-1783) Щеншу (1770-1797) Троянів перейшов до Ігнація Дзялинського (1754-1797). Тепер – село Житомирського району Житомирської області.

⁵⁴ Містечко Владиславів у XVII ст. розташовувалось поблизу містечка Троянів у Житомирському повіті Київського воєводства. Див.: Україна перед Визвольною війною 1648-1654 рр.: Збірник документів / Відп. ред. М. Петровський, К. Гуслистий. – Київ, 1946. – С. 35, 37.

⁵⁵ Село Буки над Роставицею з кінця XVI ст. перебувало в складі Романівського староства (його центром було містечко Романівка, або Романів) у Київському повіті Київського воєводства. За люстрацією 1616 р. маєток був у доживотті вдови князя Романа Ружинського († 1610) Софії з Карачевських († 1635/1642). Під час Руїни спустошеним татарами селом Буки заволондів краківський каптелян Станіслав-Ян Конецпольський († 1682), тогочасний дідич Паволоцького клоча в Житомирському повіті того самого воєводства. Зі смертю його спадкоємця, бездітного небожа Яна-Александра († 1719) весь маєтковий комплекс переходить до Валевських. Від них Паволоцький клоч придбав 1722 р. коронний обозний (1703-1729) Єжи-Александр Любомирський (бл. 1669-1735). Проте село Буки, напевно, залишалось у Романівському старостві. Принаймні, власники Паволоцького клоча Любомирські судилися за право володіти Буками з романівським старостою (з 1713), київським хорунжим (1710-1722) і каптеляном (1722-1748) Казимиром Стецьким († 1748). У 1753 р. Буки одержав від Януша-Александра Сангушка (1712-1775) казимирський староста Антоній-Бенедикт Любомирський (1718-1761). Згідно з люстрацією королівщин Київщини 1765 р. село входило до Романівського староства. Проте брацлавський воєвода Станіслав Любомирський (1704-1793) не допустив комісарів до люстрації, заявивши права на Буки як дідичний маєток, що належав до Паволоцького клоча. За часів Адама Понінського село було в складі Вільського клоча у Житомирському повіті Київського воєводства. Див.: Buki (2) // SGKP. – Warszawa, 1880. – Т. 1. – S. 458-460; Romanówka // SGKP. – Warszawa, 1880. – Т. 9. – S. 725-729; Архив ЮЗР. – Киев, 1905. – Ч. 7, т. 3. – С. 144-145; Jablonowski A. Zasielenie Ukrainy kijowskiej w połowie wieku XVIII. Królewskoczyzny // Przegląd historyczny. – Warszawa, 1909. – Nr 9/2. – S. 169. Буки – тепер село Сквирського району Київської області. Центр Романівського староства містечко Романівка, або Романів – тепер село Романівка Попільнянського району Житомирської області.

⁵⁶ Село Стівпів належало до Чуднівського графства. Тепер – село Чуднівського району Житомирської області.

Фасцикул 5^у

Zawiera w sobie kontrakty arędowne na dobra Cudnow między JO Xięciem Januszem Ostrogskim a roznemi IMci possesorami o niedotrzymanie onych processa, tudziesz od JO Xięcia Dominika Ostrogskiego do miasta Cudnowa uniwersały wydawane, y inne m[n]iej potrzebne.

Фасцикул 6^у

Zawiera w sobie proces między JW JMcią panem || [арк. 2] Ostaфанem Tyszkiewiczem, woiewodą brzeskim⁵⁷, y JO Xiążętamy IMcią Zaslawskiemy o rozne pretensye z dobr Piatki, Tatarynowki⁵⁸, Slobodyszcz⁵⁹ wynikły, mniey potrzebny.

Фасцикул 7^{му}

Zawiera w sobie proces między JO Xięciem JMcią Dominikiem Zaslawskim a szlachetnym Andrzejem Bielawskim, woznym, o pobicie onegoż przez ludzi miłgrodzkich i strzybiezkich⁶⁰ JO Xięcia dziedzicznych w czasie ziezdzenia przez niego z urzędu swego wozniowskiego z aresztem od JW woiewodzców krakowskich do Baraszow⁶¹, tudziesz proces między tymże JO Xięciem JMcią Dominikiem Zaslawskim a urodzonym Kaszowskim, dworzanimem JKM, o zbiegłe poddane z miasta Mielnicy⁶² do wsiow xiążących toczony.

⁵⁷ Остафан Тишкевич-Логойський (1571-1631) був берестейським воєводою з 1615 р. Належав до логойської гілки відомого шляхетського роду Тишкевичів герба «Леліва»; друге прізвище – від отчини Логойськ у Мінському повіті Мінського воєводства.

⁵⁸ Село Татаринівка (поблизу маєтку Молочки) в Житомирському повіті Київського воєводства належало до Чуднівського графства Острозької ординації. Під час поділу ординації (1753) село разом з маєтком одержав Теодор-Геронім Любомирський (1720-1761), богуславський староста, зведений брат дружини Адама Понінського. Див.: Konnotacja donacyi przez JO Xcia Sanguszka, marszałka nadwornego W. X. Litt. w grodzie sandomirskim Sabbatho post festum S. Luciae Virg. & M. proximo A. D. 1753 poczynionych // Akta publiczne do interessu ordynacyi Ostrogskiej należące. – В. м., [1754]. – S. 56.

⁵⁹ Містечко Слободиче у Житомирському повіті Київського воєводства – з 1471 р. дідичний маєток Тишкевичів-Логойських. Тепер – село Слободиче Бердичівського району Житомирської області.

⁶⁰ Згадуються князівські піддані з маєтків Острозької ординації. Село Стрибіж у XVIII ст. входило до Вільського ключа в Житомирському повіті Київського воєводства. Тепер – село Пулинського району Житомирської області. Топонім Miłgrad у Київському воєводстві не вдалось ідентифікувати.

⁶¹ У XVI ст. містечко Бараші на Случі належало князям Острозьким і було центром волості. Як віно за Софію Острозьку (1595-1622), доньку волинського воєводи Олександра Костянтиновича (1570-1603), Бараші з волостю 1613 р. перейшли до краківського воєводи Станіслава Любомирського (1583-1649). Див.: SGKP. – Warszawa, 1900. – Т. 15, cz. 1. – S. 83; у статті княжну хибно названо Кристиною. Тепер – смт Бараші, райцентр Житомирської області. Фасцикул містив документи щодо претензій воєводичів Александра-Міхала (бл. 1614-1677), Єжи-Себастьяна (1616-1667), Констанги-Яцека (1620-1663) Любомирських.

⁶² Ян Кашовський (бл. 1570 – бл. 1611), переселившись з родового маєтку Високе в Люблінському воєводстві на Волинь, 15 травня 1602 р. придбав у Миколая Семашка разом з 13 селами містечко та замок Мельниці в Лудькому повіті Волинського воєводства. Його син Генрик Кашовський († 1680) успадкував Мельницький ключ. Див.: *Stecki T. Listy z-za*

Фасцыкул 8^{my}

Zawiera w sobie proces między JO Xiążętami Ich Mosciami Dominikiem Zaslawskim, Januszem Ostrogskim y Xiążętami Mossalskimi o zbiegłe poddane ze wsi Welniez [!] do miasta Cudnowa y innych toczony.

Фасцыкул 9^{ty}

Zawiera w sobie proces między JO Xięciem JMcią Dominikiem Zaslawskim a W. IMci pany Alexandrem i Pawłem Hulewiczami Wasiutyńskiemy [!] ⁶³ o zbiegłe poddane ze wsi Borotczynki [!] ⁶⁴ do wsi Piatki y innych.

Фасцыкул 10^{ty}

Zawiera w sobie proces między JO Xięciem Ostrogskim y WW Tyszkiewiczami o roznych naiazdow, gwałtow || [арк. 2 зв.] y zaborow między dobrami Cudnowem y Piatką a dobrami Berdyczowem, Machnowką ⁶⁵ y innemy poczynione toczony.

Фасцыкул 11^{ty}

Zawiera w sobie proces między JO Xięciem JMcią Dominikiem Zaslawskim y JMcią panem Mielezkim [!] o zbiegłe poddane z Bilic (?) do Cudnowa y inne pretensye toczony.

Фасцыкул 12^{ty}

Zawiera w sobie proces między JO Xięcią JMcią Dominikiem Zaslawskim, z iedney, a W. JMcią panem H[i]eronimem Jelowickim, z drugey strony, o zbiegłe poddane z dobr miasteczka Swirzow ⁶⁶, Mielnicy y wsiow, do nich należących, do dobr Cudnowa toczony.

zabużanskich okolic. Cz. III // Wiek. – Warszawa, 1879. – R. 7. – № 21. – S. 3; № 22 – S. 2-3. Мельниця – тепер село Ковельського району Волинської області.

⁶³ Помилка в тексті. Йдеться про Гулевичів-Воютинських – одне з відгалужень шляхетського роду Гулевичів (прізвище від отчини Воютин y Луцькому повіті Волинського воєводства; тепер – село Луцького району Волинської області).

⁶⁴ Помилка в тексті. Згадується село Бородичі в Луцькому повіті Волинського воєводства, яким Гулевичі володіли у половині XVII ст. Див.: SGKP. – Warszawa, 1900. – Т. 15, cz. 1. – S. 207. Тепер – село Борочиче Горохівського району Волинської області.

⁶⁵ Згадані тут містечка Бердичів і Махнівка у Житомирському повіті Київського воєводства з XV ст. були дідичними маєтками Тишкевичів. Їх успадкував Федір (Фридерик) Тишкевич-Лгойський († 1621), син берестейського воєводи Юрія Васильовича Тишкевича († 1576). Бердичів – тепер райцентр Житомирської області, а Махнівка (у 1935-2016 рр. Комсомольське) – село Козятинського району Вінницької області.

⁶⁶ Маєток Свеже (пол. Świerze) до 1644 р. був власністю нащадків кременецького підсудка (1567-1591), воєвського (1598) і городничого (1609) Савина Єловицького († бл. 1608). В якості власника Ланівців і Свежів А. Бонецький згадує бездітного Савиноного сина холмського ловчого (1625-1631) і старосту (з 1632) Героніма. Небіж останнього, син його рідного брата Захаріяша, Миколай Єловицький продав маєток Свеже Броневським у 1644 р. Проте в даному документі йдеться не про холмського, а про волинського ловчого Героніма Єловицького – онука Савина від його молодшого сина кременецького підкоморія Данила. Див.: *Boniecki A. Herbarz polski.* – Warszawa, 1906. – Т. 9. – S. 10, 9, 7. Тепер – село Свеже Холмського повіту Люблінського воєводства в Польщі.

Фасцыкул 13^{ty}

Zawiera w sobie proces między JO Xięciem JMcią Januszem Ostrogskim, kasztelanem krakowskim, z iedney, a W. JMcią panem Strusiem, kasztelanem halickim⁶⁷, z drugey strony, “tak z dobr Cudnowa do Hlinska⁶⁸ iako tez z dobr Chlinska [!] do dobr Cudnowa wspólnie interesowany” o zbiegłe poddane.

Фасцыкул 14^{ty}

Zawiera w sobie processa między JO Xięciem JMcią Januszem Ostrogskim, kasztelanem krakowskim, y innemi, z iedney, a JO Xiążętami Ich Mosciami Konstantynem, Janem [!], Alexandrem Ostrogskiemy, wojewodzicamy wołyńskiem⁶⁹, z drugey strony, o rozrucenie mostu w Baranowce na rzece Sluczy⁷⁰, a tym samym o naruszeniu działu toczony, oraz proces między tymże JO Xięciem JMcią kasztelanem krakowskim a JO Xię || [арк. 3] ciem JMcią Pawłem Ostrogskim, wojewodzicem wołyńskim⁷¹, o rozrucenie mostu w Żaborzycy także na rzece Sluczy⁷², tudzież proces z JO Xiężną JMcią Anną Karolową Hodkewiczową [!] o gwałtowne zabranie miasta Niemylny⁷³, działem do Cudnowa należec wyrażonego, zaczęty y niedokończony, tu w iednym manifesie usum dawne grontow nadmienia.

Фасцыкул 15^{ty}

Zawiera w sobie processa między JMcią panem Jerzym Haleckim, powodem, z iedney, a JO Xięciem JMcią Januszem Ostrogskim, kasztelanem krakowskim, o

⁶⁷ Єжи (Юрій) Струсь († 1605), галицький каштелян у 1599-1601 рр.

⁶⁸ Містечко Глинськ у Брацлавському воєводстві наприкінці XVI ст. належало князям Друцьким-Горським. У 1599 р. його силою захопив і певний час утримував галицький каштелян Єжи Струсь († 1605). Повернувши маєток, власники продали Глинськ краківському каштеляну Янушу Острозькому (1554-1620), який включив містечко до складу Острозької ординації. Тепер – село Калинівського району Вінницької області.

⁶⁹ Йдеться про Адама-Костянтина (1597-1618), Януша-Павла (1598-1619) і Олександра († 1607) – небожів краківського каштеляна, синів волинського воєводи Олександра Костянтиновича Острозького (1570-1603).

⁷⁰ Містечко Баранівка разом із навколишніми селами належало магнатському роду Любомирських, а згодом перейшло до Валевських. Тепер – райцентр Житомирської області.

⁷¹ Згадується Януш-Павло Острозький.

⁷² Село Жабориця увійшло до Чуднівського графства. Тепер – с. Заріччя Баранівського району Житомирської області.

⁷³ Містечко Немильня (Niemilna) входило до складу Острозької ординації за статутом 1618 р. Розташований у Житомирському повіті Київського воєводства, маєток у 1630-1650-х роках належав Анні-Алоїзі Ходкевич (1600-1654), доньці волинського воєводи Олександра Костянтиновича Острозького (1570-1603) та вдові великого литовського гетьмана Яна-Кароля Ходкевича (1560-1621). Див.: Ordynacya J. O. Xiążęcia Jmci Janusza Ostrogskiego, kasztelana krakowskiego // Akta publiczne do interessu ordynacyi Ostrogskiey należące. – В. м., [1754]. – S. 4; Національно-визвольна війна в Україні 1648-1657: Збірник за документами актових книг / Упоряд. Л. А. Сухих, В. В. Страшко. – Київ, 2008. – С. 535; Білоус Н. Приватні міста Київського воєводства в першій половині XVII ст.: кількість, особливості розвитку та функціонування. // Україна в Центральній Європі. – Київ, 2015. – Вип. 15. – С. 155. Тепер – село Немильня Новоград-Волинського району Житомирської області.

добра Sosnow⁷⁴ zaczęty, a po śmierci tegoż JO Xięcia kasztelana zakwitowany⁷⁵, oraz między JO Xięciem JMcią Franciszkiem Zasławskim małoletnim y JO Xięciem JMcią Alexandrem Zasławskim, starostą zytomirskim, jego opiekunem⁷⁶, z iedney, a JO Ostafianem Tyszkiewiczem, woiewodą brzeskim, y wielu innemi ludzmi, w służbie jego zostającymi, o naiezdanie na miasteczko Sosnowkę, tam wielu ludzi pograbienie, pokaliczenie, z drugiey strony intentowany.

Fascykul 16^{ty}

Zawiera w sobie processa między JO Xięcią JMci Januszem Ostrogskim, kasztelanem krakowskim, z iedney, a JO Xiężną Jey Moscią Anną z Stemberga Ostrogską, woiewodziną wołyńską, z drugiey strony, o spustoszenie lasow cudnowskich przez jey ludzi lubarskich, intentowany. Tudziesz między JO Xięciem Ostrogskim, kasztelanem krakowskim, a JO Xiążętami Ich Mosciami Lubomirskiemy o uczynienie granic między dobrami Cudnowem y Lubarem kontynuowany proces. || [арк. 3 зв.]

Fascykul 17^{ty}

Zawiera w sobie proces między urodzonym Boguszem Hulewiczem Wosiutynskim [!]⁷⁷ z iedney, a JO Xięciem JMcią Januszem Ostrogskim, kasztelanem krakowskim, z drugiey strony, o zbiegłe poddane z dobr wsi Cewowa do dobr Cudnowa intentowany.

Fascykul 18^{ty}

Zawiera w sobie processa między WW IMosc pany Woroniczami, z iedney, a JO Xięciem JMcią Januszem Ostrogskim, kasztelanem krakowskim, z drugiey strony, o poczynienie szkod w lasach troianowskich przez ludzi cudnowskich intentowany; tudziesz między wyrazonemi stronami o summę processową, de-

⁷⁴ У статуті Острозької ординації 1618 р. серед включених до неї маєтків згадується Sosnow (Соснів). Маєток Соснівка в Житомирському повіті Київського воєводства під час поділу Острозької ординації 1753 р. передано неназваному на ім'я пану Цесельському. Див.: Ordynacya J. O. Xiążęcia Jmci Janusza Ostrogięskiego, kasztelana krakowskiego // Akta publiczne do interessu ordynacyi Ostrogięskiej należące. – B. m., [1754]. – S. 4; Konnotacja donacyi przez JO Xcia Sanguszkę, marszałka nadwornego W. X. Litt. w grodzie sandomirskim Sabbatho post festum S. Luciae Virg. & M. proximo A. D. 1753 poczynionych // Ibidem. – S. 57. Тепер – село Соснівка Житомирського району Житомирської області.

⁷⁵ Сжи-Владислав Халецький народився 1606 р., а Януш Острозький помер 1620 р.

⁷⁶ Від імені малолітнього Францішека Заславського (160[6]-1622) виступав опікун – його батько житомирський староста (1609-1627) Олександр Заславський (1581-1629).

⁷⁷ Помилки в написанні прізвища (див. примітку 63). Йдеться про Богуша Федоровича Гулевича-Воютинського, власника села Цевів Луцького повіту Волинського воєводства. Див.: *Ворончук І.* Родоводи волинської шляхти XVI – першої половини XVII ст. – Київ, 2009. – С. 203, 51; SGKP. – Warszawa, 1900. – Т. 15, cz. 1. – S. 298. У пізніших документах трапляється різне написання назви польською – Cewów, Czegów etc. Тепер – село Цегів Горохівського району Волинської області.

kretem grodzkim kyjowskim od WW Woroniczow JO Xięciu JMci przysądzoną, kontynuowany proces, oraz między W. Woroniczem, poborcą⁷⁸, a Xięciem JMci Januszem Ostrogskim, kasztelanem krakowskim, o summy poborowe z dobr tegoz JO Xięcia proces, te wszystkie processa z WW Woroniczami zakwitowane.

Fascykul 19^{ty}

Zawiera w sobie proces między JO Xiążętami Ich Mosciam Januszem Ostrogskim y Dominikiem Zaslawskim, z iedney, a WW IMci pany Fedorem⁷⁹ Suszczanskim Proskurą⁸⁰ y instygatorem skarbowym o niezaplacenie podatków z dobr miasta Cudnowa, Milgroda, Januszpola⁸¹, Sosnowki y innych Skarbowi Kor[onnemu] toczony.

Fascykul 20^{ty}

Zawiera w sobie proces między JO Xięcią JMci Ja- || [арк. 4] nuszem Ostrogskim, kasztelanem krakowskim, z iedney, a WW IMci pany Michalem y Fedorem Woroniczami⁸² o naiezdanie y nasyłanie ludzi troiano[w]skich na dobra JO Xięcia JMci Sosnowkę, tam ludzi grabienie, koni, wołow zabieranie, toczony.

Fascykul 21^{wszy}

Zawiera w sobie proces między urodzonym Wronowskim, dobr Cudnowa z attynencyamy arędownym possessorem, a JW Boguslawem Radoszowskim [!], biskupem kyjowskim, JO Xięcia Ostrogskiego JMci Janusza [!] małoletniego opiekunem⁸³, o wycisnienie z possessyi przed expiracją kontraktu arędownego, toczony.

⁷⁸ За життя краківського каштеляна Януша Острозького (1554-1620) поборцями податків Київського воєводства з роду Вороничів були двоє: київський земський писар Василь (1611) та Філон (1620). Див.: Права конституції і привілеї Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego i wszystkich Prowincji należących na walnych sejmach koronnych: Od Sejmu Wislickiego roku Pańskiego 1347 aż do ostatniego sejmu uchwalone. – Warszawa, 1735. – Vol. 3. – S. 63-64, 407. Напевно, в джерелі, що публікуємо, йдеться про Василя Воронича, оскільки Філон Воронич приступив до обов'язків вже після смерті князя.

⁷⁹ Третю літеру імені *Feodor* закреслено.

⁸⁰ Федір Богданович Проскура-Суцанський, київський земський писар у 1615-1647 рр.

⁸¹ Не плутати з містечком Янушполем (Ямполем) над Горинню, маєтком Беати з Костелецьких, дружини Іллі Острозького (тепер – селище міського типу Ямпіль Білогірського району Хмельницької області). У документі йдеться про Янушпіль у Житомирському повіті Київського воєводства, що належав князям Острозьким вже 1624 р. Див.: *Jablonowski A.* Źródła dziejowe. – Warszawa, 1897. – Т. 22. – S. 657. Тепер – селище міського типу Івано-Пілля Чуднівського району Житомирської області. Див. також примітку 119.

⁸² Йдеться про Миколая-Михайла († 1622/1623) і його брата київського підчашия Федора (Теодора) († 1646) Вороничів, власників Троянівського маєтку в Житомирському повіті Київського воєводства (див. примітку 53).

⁸³ Київський біскуп Богуслав Окша-Радосшевський (1577-1638) був опікуном синів Олександра Заславського (1581-1629), у тому числі двох перших острозьких ординатів Францішека (160[6]-1621) та Владислава-Домініка (1616-1656). Тут згадується молодший син князя Януш-Ісидор Заславський (1622-1649).

Фасцикул 22⁸⁴

Zawiera w sobie processa między JW JMci panem Ignacym Woroniczem, starostą os[t]rskim⁸⁴, dobr Stolpowa za prawem niegdy JO Xięcia JMci Szanguzka [!], marszałka W. X. Litt., possessorem, z iedney, a JW Ilinskim, starostą zytomirskim⁸⁵, z drugey strony, o poczynione na gruncie stolpo[w]ieckim wiolencye, tudziesz między JW Woroniczem a JO konsukcessorami niegdy JO Xięcia JMci Szanguzka o uchylenie prawa na dobra Stolpow toczone.

Фасцикул 23^{ci}

Zawiera w sobie processa między W. JMcią panem Stanislawem Trypolskim, burgrabią zytomirskim, z iedney, a JO Xiężną Jey Moscią Joanną de Steyn Lubomirską, chorozyną wielką koronną⁸⁶, o stawienie urodzonego Jana Sadowskiego, przedtym susceptanta zytomirskiego⁸⁷, aresztem od strony powodowej w Cudnowie przyporęczonego, toczony.

Фасцикул 24^{ty}

|| **арк. 4 зв.** | Zawiera w sobie processa między JO Xiężną Jey Moscią Joanną de Steyn Lubomirską, chorozyną wielką koronną, a roznimi Ich Mosciami tak possessorami, iaką y sąsiadami o zbiegłe ludzie y o wiolencye, w mistach poczynione, toczone, tudziesz komplianacyą między tąż JO Xiężną, chorozyną w. kor., a JO Xięciem JMci Sanguszkiem, marszałkiem W. X. Litt., o niedotrzymanie dziewięcioletniego zawartego o dobra Cudnow arędownego kontraktu komplianacya, tudziesz JO Xiężnie Sulkowskiej⁸⁸ na palenie potazuw [!] w lasach cudnowskich przez lat 10 od JO Xięcia JMci Sanguszka dana assygnacya.

⁸⁴ У тексті помилка: starosta *osorski*. Згадується остерський староста, київський скарбник (1735-1736), овруцький мечник (1744-1763), житомирський стольник (1763-1770), житомирський гродський суддя, регіментар Української партії (1765) Ігнатій Воронич († 1780). Він був посесором маєтку Стівців у Чуднівському графстві Острозької ординації за господарювання Януша-Александра Сангушка (1712-1775). Тепер – село Стівців Чуднівського району Житомирської області.

⁸⁵ Ян-Кастан Ілінський (1731-1791) був житомирським старостою (1753-1791) і київським війським (1753). Див. також примітку 92.

⁸⁶ У слові *koronna* другу літеру *n* вписано між рядками.

Тут і далі в документі згадується Іоанна з дому Штейнів Любомирська (1723-1783), вдова коронного хорунжого (1746-1753) Єжи-Ігнація Любомирського (1691-1753) та теща Адама Понінського.

⁸⁷ Суспендант (від лат. *suscepta* – прийняття свідчень) – судовий урядник, який приймав свідчення до книг «вічистих»; помічник регента канцелярії земського або гродського суду.

⁸⁸ Сестра Іоанни Любомирської (1723-1783) – Анна-Марія (за іншими даними – Марія-Франциска) фон Штейн († 1741) взяла шлюб з Александром Сулковським (1695-1762). Їхній син Францішек (1733-1812) був чуднівським старостою. Наявність паперів Сулковських у цьому фасцикулі пояснюється їх родинними зв'язками з Любомирськими.

Фасцикул 25^{ty}

Zawiera w sobie proces między urodzonymi Solkowskimi o wycisnieniu ieden drugiego z Pedynek y Semenowki⁸⁹, tudziesz JO Xiążąt Ich Mosciow Zaslawskich z roznemi Ich Mosciamy o zbiegle poddane processa, y kontrakt arędowny na miasteczko Słobodę Zaborzyce od JU [?] Radoszewskiego, biskupa kijowskiego, JO Xiąęcia JMci Zaslawskiego opiekuna⁹⁰, JMci panu Olszewskiemu dany.

Фасцикул 26^{ty}

Zawiera w sobie proces czyli raczey pretensye, supli[ki] od kachału y gromady cudnowskiey przeciwko W. JMci panu Jackowskiemu, czesnikowi latyczowskie-mu⁹¹, w czasie trzymania przez niego arędą Cudnow podane.

Фасцикул 27^{my}

Zawiera w sobie proces między JO Xiążętami Szanguszkami, potym JO Xiążętami Lubomirskimi, dobr Cudnowa dziedzicami, z iedney, a JW Ilińskimi, starostami nayprzod nizhinskiemi, potym zytomirskimi, dobr Romanowa y innych dziedzycami⁹², z drugiey strony, o naiazdy y wiolencye na gronta tak cudnowskie, iako y romanowskie wspólnie toczony. || [арк. 5]

⁸⁹ Села Пединки та Семенівка у Житомирському повіті Київського воеводства входили до складу Чуднівської волості князів Заславських. За Кольбушовською трансакцією 1753 р., перше з них дісталось казимирському старості Антонію-Бенедикту (1718-1761), а друге – богуславському старості Теодору-Гієроніму (1720-1761) Любомирським. Пізніше обидва села стали власністю Адама Понінського як складова Чуднівського графства. Див.: Konnotacja donacyi przez JO Xcia Sanguszka, marszałka nadwornego W. X. Litt. w grodzie sandomirskim Sabbatho post festum S. Luciae Virg. & M. proximo A. D. 1753 poczynionych // Akta publiczne do interessu ordynacyi Ostrogskiey należące. – В. m., [1754]. – S. 54, 56. Тепер – села Любарського району Житомирської області.

⁹⁰ Див. примітку 83.

⁹¹ Йдеться про посесора Чуднова Міхала Тризну-Яцьковського, який у 1717 р. був призначений членом комісії, що ревізувала архів Житомирського гродського суду. Уряд летичівського чапника справляв у 1718-1720 рр. У 1720 р. став житомирським чапником, 1735 р. – житомирським підстолієм, а в 1736 р. – київським підчапним і пограничним суддею Київського воеводства. Див.: Архив ЮЗР. – Киев, 1910. – Ч. 2, т. 3. – С. 586; *Boniecki A.* Herbarz polski. – Warszawa, 1905. – Т. 8. – S. 136-137. Див. також опис фасцикула 29 в першій частині документа.

⁹² У тексті помилково: *hizninskiemi*. Йдеться про родину Ілінських герба «Лис» – представників двох поколінь – ніжинського та житомирського старост. Ніжинське староство одержав 1701 р. Казимир Ілінський († 1756) – київський війський і перший в роду власник маєтку Романів у Житомирському повіті Київського воеводства. Перший шлюб ніжинського старости з Розалією Зелінською († 1729) виявився бездітним. Романівський клоч успадкував його молодший син від другого шлюбу з Анною Суцевич († 1789). Був ним Ян-Кастан Ілінський (1731-1791), житомирський староста (1753-1791), який мав синів від першого шлюбу з Юзефою-Маріанною Вессель (1730-1799). Документи фасцикулу стосувались також Януша-Александра Сангупка (1712-1775) та Любомирських – господарів Чуднівського графства у 1753-1776 рр.

Фаскул 28^{ty}

Zawiera w sobie od JO Xiężny Jey Mosci baronowey⁹³ de Szteyn [!] Lubomirski [!], chorążyny w. kor., przeciwko roznym Ich Mosciom possessorom, sąsiadom czynione manifesta, oraz od roznym Ich Mosciow dobr Cudnowa possessorow y sąsiadow czynione przeciwko teyże JO Xiężnie, JMci Janusza Szanguszki [!], marszałka W. X. Litt., W. Ołtarzewskiemu na dobra Romanów służące prawo⁹⁴.

Фаскул 29^{ty}

Zawiera w sobie proces między JO Xięciem JMcią Alexandrem Dominikiem Lubomirskim, starostą sądomirskim [!]⁹⁵, a W. JMcią panem Jackowskim, czesnikiem latycewskim [!]⁹⁶, o pretensie ze wsi Bedinek⁹⁷ toczony.

Фаскул 30^{ty}

Zawiera w sobie proces ze Słowinskiemi z mocy prawa, od JO Xięcia JMci Szanguszka [!] na dobra Jasnog[r]od⁹⁸ JM danego, possessorami, oraz graniczne y inne, do Jasnogroda ściągające się, documenta.

Фаскул 31^{wszy}

Zawiera w sobie między JO Xiążętami Ich Mosciami Sanguszkami, Lubomirskimi, z iedney, a roznymi Ich Mosciami, dobr cudnowskich arędownemi possessorami, z drugiey strony, arędowne kontrakty, tudziesz || [арк. 5 зв.] między temyż JO Xiążętami Ich Mosciami Sanguszkami y Lubomirskimi a roznymi Ich Mosciami w interesach potocznych manifesta, dekreta, motionis y inne m[n]iey potrzebne documenta.

⁹³ У тексті: *baranowey*.

⁹⁴ У XVI ст. Романів, розташований на межі Волинського та Київського воєводств, належав Беаті з Костелецьких (1515-1576), дружині Іллі Костянтиновича Острозького. Маєток згодом увійшов до складу Острозької ординації. В акті Кольбушовської трансакції 1753 р. згадується як Romanów Wielki (Великий Романів). Януш-Александр Сангупко передав Романів неназваному на ім'я пану Олтажевському. Див.: Konnotacja donacyi przez JO Xcia Sanguszka, marszałka nadwornego W. X. Litt. w grodzie sandomirskim Sabbatho post festum S. Luciae Virg. & M. proximo A. D. 1753 poczynionych // Akta publiczne do interestu ordynacyi Ostrogskiey należące. – В. м., [1754]. – S. 57. Олтажевський продав Романів ніжинському старості Казимиру Ілінському († 1756). Тепер Романів – селище міського типу, райцентр Житомирської області.

⁹⁵ Острозький ординат (1702) Александр-Домінік Любомирський (1693-1720) був сандомирським старостою у 1702-1720 рр.

⁹⁶ Виходячи зі згадки про уряд летичівського чашника М. Яцковського, припускаємо, що судовий процес відбувся у 1718-1720 рр. Див. примітку 91.

⁹⁷ Помилка в тексті. Йдеться про село Пединки в Житомирському повіті Київського воєводства (див. примітку 89).

⁹⁸ У Славутському архіві Сангупків зберігались документи щодо Ясногорода разом з паперами Чуднівського графства. У 1753 р. село з Чудновом дісталось богуславському старості Теодору-Героніму Любомирському (1720-1761). Ясногород придбав Адам Понінський разом з іншими маєтками Чуднівського графства. Тепер – село Романівського району Житомирської області.

Фасцикул 32^{8y}

Zawiera w sobie między WW Woroniczami, z iedney, a JO Xięciem JMcią Januszem Ostrogskim, kasztelanem krakowskim, z drugey strony, o wiolencye y grabieze w roznych dobrach poczynione, toczony proces, tudziesz między WW Woroniczami dział, dla wiadomosci granic bardzo [p]otrzebne⁹⁹.

Фасцикул 33^{ci}

Zawiera w sobie od JO Xięcia JMci Sanguszka roznym Ich Mosciam na rozne zwane wsie nadanych praw oblaty.

Фасцикул 34^{ty}

Zawiera w sobie od urodzonego Czosnowskiego¹⁰⁰ do roznych Ich Mosciow, iako od possessora cudnowskich dobr, pisywane listy, tudziesz z tymze W. Czosnowskim z tenuty dzierzawney obrachowania, wszystko m[n]iej potrzebne.

Фасцикул 35^{ty}

Zawiera w sobie kwity z lat dawnych na placone podatki poborowe z dobr cudnowskich.

Фасцикул 36^{ty}

Zawiera w sobie same pozwy od roznych Ich Mosciow y po roznych w roznych okolicznosciach, do dobr Cudnowa zciągających się, na blankietach kładzionie. || [арк. 6]

Фасцикул 37^{my}

Zawiera w sobie same od roznych Ich Mosciow, tak oficyalistow cudnowskiego skarbu, iako y innych, do roznych także Ich Mosciow pisywane listy.

Фасцикул 38^{my}

Zawiera w sobie w roznych interesach między rozniemi Ich Mosciamami w sprawach porozpoczynanych inkwizycye, iedne przez sądy zupełne, inne przez urzędy ziazdowe popięczetowane, dawne.

⁹⁹ В оригіналі помилка: *botrzebne*.

¹⁰⁰ Посесором Чуднівського ключа за господарювання Павла-Кароля Сангушка (1680-1750) був уланівський староста (з 1720) і випогородський каптелян (з 1744) Антоній Чосновський († бл. 1747). Документи від 1730 р. про оренду ключа Чосновськими згодом потрапили до архіву Сангушків у Славуті. Див. *Gorzak B.* Katalog rękopisów archiwum XX. Sanguszków w Sławucie – S. 141-143 (№ 458.4). Молодший син Ян був хрещений у Чуднові 1724 р., а отже, Чосновські мали доволі тривкі майнові стосунки з Сангушками. *Niesecki K.* Herbarz polski. – Lipsk, 1839. – Т. 3. – S. 272; *Boniecki A.* Herbarz polski. – Warszawa, 1901. – Т. 4. – S. 27. Див. також примітку 116.

Titulo

*Hrabstwo Czudnowskie.
Dokumenta nowo przybyłe iuż
za posesyi y dziedzictwa JO Xięcia
Jegomosci Adama Łodzi Ponińskiego,
podskarbiego wielkiego koronnego*

Fascyкул 1^{wszy}

Zawiera w sobie dokumenta do dziedzictwa Hrabstwa Czudnowskiego, nayprzod przez JO Xżąt Ich Mosciow Lubomirskich nabytego, a potom od tych że JO Xżąt Ich Mosciow Lubomirskich JO Xciu JM Adamowi Łodzi Poninskiemu, podskarbiemu w. koronnemu, odprzedanych¹⁰¹.

Fascyкул 2^{gi}

Zawiera w sobie dokumenta dziedzictwa dobr wsiow Dydkowiec y Drychlowa¹⁰² okazujących. Nayprzod przez JO Xcia JM Sanguszka, marszałka W. X. Litt., W. Fayglowi¹⁰³, burgrabiemu krakowskiemu, odprzedanych, a potom od tegoz W. Faygla JW Karwickiemu, regento- || [арк. 6 зв.] wi koronnemu¹⁰⁴ odrezygowanych, a znowu y od tegoz Karwickiego W. Goławinskiemu [!] odprzedanych a przez W. Goławinskiego [!] JO Xciu JM Adamowi Łodzi Poninskiemu, podskarbiemu wkoronnemu, w summie prawa zupełney ustąpiionych.

Fascyкул 3^{ci}

Zawiera w sobie dokumenta do summy na dobra Tytunniki, Horodyszczce, Turczynowkę, Kniażynin [!], Kurowinczyki [!], Żerebki¹⁰⁵, przez JO Xcia JM Sanguszka od JW Stempkowskiego, kasztelana kyiowskiego¹⁰⁶, zaciągnioney, a od kasztelana kyiowskiego na osobę JO Xcia JM Stanisława Lubomirskiego,

¹⁰¹ ЦДАК України. – Ф. 236, оп. 2, спр. 110, арк. 6-9 зв.

¹⁰² Дриглів межував на південному заході з Дідківцями, тому в акті поділу маєтків Острозької ординації села згадуються разом. Див.: Konnotacja donacyi przez JO Xcia Sanguszka, marszałka nadwornego W. X. Litt. w grodzie sandomirskim Sabbatho post festum S. Luciae Virg. & M. proximo A. D. 1753 poczynionych // Akta publiczne do interessu ordynacyi Ostrogskiey należące. – В. м., [1754]. – S. 54. Тепер – села Чуднівського району Житомирської області.

¹⁰³ Йдеться про краківського бурграбія Яна Файгля († 1780), який за Кольбушовською угодою 1753 р. став власником двох сіл колишньої Острозької ординації (див. примітку 102).

¹⁰⁴ Коронний регент з 1748 р. Юзеф-Кастан Дунін-Карвицький († 1784), маршалок Люблінського коронного трибуналу 1753 р., за Кольбушовською трансакцією 1753 р. від Януша-Александра Сангушка (1712-1775) жодного маєтку не отримав.

¹⁰⁵ Перелічуються маєтки Чуднівського графства – Тюпюнники, Городище, Турчинівка, Княжин, Коровнички (тепер – Малі Коровинці), Жеребки у Житомирському повіті Київського воєводства. Тепер – села Чуднівського району Житомирської області.

¹⁰⁶ Юзеф-Габріель Стемковський (1710-1793) був київським каштеляном у 1772-1785 рр.

woiewody braclawskiego¹⁰⁷, ustapionej, a przez tegoż JO Xcia woiewody braclawskiego JO X. JMc Poninskiemu, pod. w. kor., cedowanej¹⁰⁸.

Fascyкул 4^{ty}

Zawiera w sobie przez JO Xcia JM Adama Łodzie Poninskiego, pod. w. kor., z mocy służących sobie praw do dobr Hrabstwa Cudnowskiego brane intromissye, oraz w pilnosci wysiadanych possessyi czynione manifesta.

Fascyкул 5^{ty}

Zawiera w sobie między JO Xcią Adamem Łodzią Poninskim, pod. w. kor., dobr Cudnowa dziedzicem, z iedney, a roznemi Ich Mosciami w okolicznosciach roznych do dobr Czudnowa zciągających się, ponastępowane kwity na starostwo zytomirskie JO Xcia JM cessa.

Fascyкул 6^{ty}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, pod. w. kor., dobr Cudnowa dziedzicem, z iedney, a roznemi Ich Mosciami wsie w Hrabstwie Cudnowskim kupującemi, z drugiey strony, ponastępowane przedazne wieczyste kontrakty, oraz z JW Lubowieskim [?]¹⁰⁹ konwencją. || [арк. 7]

Fascyкул 7^{my}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, podskarbitim w. kor., z iedney, a roznemi Ich Mosciami, w Chrabstwie [!] Cudnowskim possessorami, z drugiey strony, zastawne kontrakty.

Fascyкул 8^{my}

Zawiera w sobie między JO Xciem JMc Adamem Łodzią Poninskim, podskarbitim w. kor., z iedney, a roznemi Ich Mosciami w Hrabstwie Cudnowskim possessorami, z drugiey strony, zpisane arędowne kontrakty.

Fascyкул 9^{ty}

Zawiera w sobie JO Xcia JM Sanguszka, marszałka W. X. Litt., w czasie arędowney JO Xięcia JM Poninskiego klucza cudnowskiego possessyi, wydawane assygnacye roznyim Ich Mosciom do prowentow cudnowskich, oraz wexel tegoż JO Xcia Sanguszka, JM panu Delfusowi dany, y registr expensy jego.

¹⁰⁷ Станіслав Любомирський (1704-1793), найзаможніший серед тогочасних магнатів, посідав уряд брацлавського воєводи з 1764 до 1772 р. Очевидно, йдеться про переуступку не пізніше 1772 р. заставної суми на маєтках Чуднівського графства Януша-Александра Сангушка (1712-1775). Пізніше ця грошово-майнова операція відбутися не могла, адже з 1772 до 1785 р. Любомирський був київським воєводою.

¹⁰⁸ Матеріали судової суперечки (1770-1783) фрагментарно представлено в особовому фонді Адама Понінського в Києві. Див.: ЦДІАК України. – Ф. 2230, оп. 1, спр. 11.

¹⁰⁹ *Lubowieski* [?] виправлено з: *Lubomirski*.

Фасцыкул 10^{ty}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Sanguszkiem a roznemi Ich Mosciamі o dobra Czudnow [!] arędowne kontrakty, tudziesz między tymze JO Xciem JM Sanguszkiem a JO Xzną Jey Moscią Lubomirską, chorozyną w. kor., wybranych przez JO Xięcia Sanguszka summ oblikwidacyą, oraz od tego JO Xięcia JMci, iako więcey do prowentow czudnowskich assygnacyi dawac nie będzie, dany skrypt.

Фасцыкул 11^{ty}

Zawiera w sobie od JO Xcia JM Sanguszka JW JM panu Piaskowskiemu, podkomorzemu krzemien[eckiemu]¹¹⁰, do dobr cudnowskich dawane assygnacye. || [арк. 7 зв.]

Фасцыкул 12^{ty}

Zawiera w sobie skrypt JO Xcia JM Lubomirskiego, starosty bohusławskiego¹¹¹, na summe JO Xciu JM Sanguszkowi, ex practio dobr Cudnowa winną¹¹², a przez JO Xcia JM Sanguszka W. Kocowi ustąpioną, z procentem do 4000 czerwonych złotych wynikłą, y proces przez JO Xcia JM Poninskiego, podskarbiego w. kor., zakonczony¹¹³.

Фасцыкул 13^{ty}

Zawiera w sobie dokumenta między JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, podskarbigim w. kor., z iedney, a JO Xzną Jey Moscią Joanną Baronową de Steyn Lubomirską, chorązyną w. kor., z drugiey strony, z interesu mianych przez JO Xzną Jey Mosc chorozyną w. kor. summ na Cudnowie, tudziesz między wyzey wyrazonemi stronami y JO Xtami Ich Mosc chorozycami, synami, oraz JO Xiężniczками Ich Mosciamі corkami, względem interesu JW Małachowskich¹¹⁴ spisana komplianacya, y inne do tego interesu dokumenta należące.

¹¹⁰ Миколай-Юзеф Пясковський (1726-1803) був кременецьким підкоморієм у 1765-1785 рр.

¹¹¹ Згадується богуславський староста і коронний чапник (з 1759 р.) Теодор-Гієронім Любомирський (1720-1761), старший син великого коронного хорунжия Єжи-Ігнація (1691-1753) від першого шлюбу та зведений брат дружини Адама Понінського.

¹¹² Йдеться про переуступку боргів, забезпечених на Чуднівському маєтку.

¹¹³ Напевно, йдеться про судову справу Войцеха Коца зі спадкоємцями коронного чапника (з 1759) і богуславського старости Теодора-Гієроніма Любомирського (1720-1761) – зведеного брата дружини Адама Понінського. Справу переадресовано 1775 р. до юрисдикції Кременецького земського суду. Див.: Prawa, konstytucye y przywileie Krolestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego y wszystkich Prowincyi należących na walnych seymach koronnych od seymu wiślickiego roku pańskiego 1347 aż do ostatniego seymu uchwalone. – Warszawa, 1782. – T. 8. – S. 367.

¹¹⁴ ЦДПАК України. – Ф. 2230, оп. 1, стр. 79. Адам Понінський судився з родиною Елеонори з Малаховських († 1761), дружини Теодора-Гієроніма Любомирського (1720-1761), за спадкову суму, забезпечену на м. Жешув (не раніше 1779 р.).

Фаскул 14^{ty}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, podskar-bim w. kor., z iedney, a W. Szweykowskim, stolnikiem owruckim, z drugiey stro-ny, o roznicie grontow czartoryskich¹¹⁵ między gruntami cudnowskimi, y o inne okolicznosci zaczęty proces.

Фаскул 15^{ty}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, podskar-bim w. kor., Hrabstwa Czudnowskiego [!] dziedzicem, z iedney, a W. Czosnow-skim, starostą salnickim¹¹⁶, z drugiey strony, o || [арк. 8] dozywocia na wsiach w Hrabstwie Cudnowskim miane, spisywane ugody.

Фаскул 16^{ty}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, podskar-bim w. kor., z iedney, a JW Plinskim, starostą zytomirskim¹¹⁷, z drugiey strony, tak o złożenie praw na rozne wsie w Hrabstwie Cudnowskim, iako tez o rozgranicze-nie dobr Romanowskich y innych z Cudnowem kontynowane processa.

Фаскул 17^{ty}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, podskar-bim w. kor., z iedney, a roznimi Ich Mosciami, dobr Hrabstwa Cudnowskiego possessorami, z drugiey strony, o złożenie praw, za iakiemy tez dobra posiadaia, kontynuowane processa.

Фаскул 18^{ty}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, podskar-bim w. kor., z iedney, a W. Baczynskimi, z drugiey strony, o roznicie gruntow między dobrami Dawidowem [!] y Hruszkami a dobrami czudnowskimi [!]¹¹⁸, o rozne zabory toczony proces.

¹¹⁵ Йдеться про розмежування ґрунтів Чорторійського ключа та Чуднівського графства. За Кольбушовською трансакцією 1753 р. перший зі згаданих масткових комплексів перейшов у власність литовського підстоля Юзефа Любомирського († 1755). Його успадкував майбутній брацлавський і київський воевода Станіслав Любомирський (1704-1793). Згаданий в документі овруцький стольник Юзеф Свейковський був власником Чорторійського ключа у 1775-1781 рр. Чорторійський ключ – містечко Нова Чорторія з прилеглими селами – у XVIII ст. розташовувався у Житомирському повіті Київського воєводства. Див.: SGKP. – Warszawa, 1880. – Т. 1. – S. 772-773. Тепер Нова Чорторія – село Любарського району Житомирської області.

¹¹⁶ Сальницький староста (1758) Ігнацій Чосновський відомий як посол від Подільського воєводства на конвокаційний сейм 1764 р., скарбовий комісар 1766 р., генерал-майор коронних військ. Йому поступився урядом вінницького старости старший брат Юзеф (1759-1763). Ігнацій був середнім сином уланівського старости і вишгородського каштеляна Антонія (див. примітку 100). *Niesecki K.* Herbarz polski. – Lipsk, 1839. – Т. 3. – S. 272; *Boniecki A.* Herbarz polski. – Warszawa, 1901. – Т. 4. – S. 27.

¹¹⁷ Див. примітки 85 і 92.

¹¹⁸ Села Давидівка (помилка в тексті) та Грушки належали до Вільського ключа Адама По-нінського. Тепер – села Хоропівського району Житомирської області.

Фасцыкул 19^{ty}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, podskar-bim w. kor., z iedney, a wielmożnym Bukarem, sędzią ziemskim zytomirskim, z drugiey strony, o dobra Januszpol z przyległosciami rezygnacyine spisane tran-zakcye¹¹⁹.

Фасцыкул 20^{ty}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Adamem Łodzią || [арк. 8 зв.] Ponin-skim, podskar-bim w. kor., z iedney, a W. Zielinskim, sędzią grodzkim kyiow-skim, z drugiey strony, względem pretensyi wynikłych z tenuty Buldiczowa y Kozari¹²⁰ nastąpione transakcye.

Фасцыкул 21^{wszy}

Zawiera w sobie dokumenta rozne, przez W. Szweykowskiego, stolnika owru-ckiego, na zaciągane summy dawane, a w czasie oblikwidacyi, odstępując dobr Miropola¹²¹, przez tegoż W. stolnika przekazane, oraz oblikwidacya między JO Xcią JM Adamem Łodzią Poninskim, podskar-bim w. kor., a JW Młodzieiow-skim, kanclerzem w. kor.¹²², z roznych summ, gdzie y oblikwidacya ta summę na Miropolu wzmiankuie. Tu się przyłączaią dokumenta W. Siedleckiego ex re¹²³ Szweykowskiego, oraz y inne do Miropola służące.

¹¹⁹ Йдеться про житомирського земського суддю (1775-1794) Адама Букара (1719-1793), тогочасного власника Янушполя у Житомирському повіті Київського воєводства. Він придбав маєток у Адама Понінського 1781 р. на Дубенському контрактному ярмарку (більш відомому як Дубенські контракти; функціонували після першого поділу Речі Посполитої до 1794 р.). За часів Сангупків Янушпіль був у складі Чуднівського графства Острозької ординації. Під час поділу 1753 р. село одержав богуславський староста Теодор-Геронім Любомирський (1720-1761). Тепер – селище міського типу Іванопіль Чуднівського району Житомирської області. Див примітку 81.

¹²⁰ Польською мало бути: Buldiczew i Kozary. Села Булдичів, Великі Козари і Малі Козари в Житомирському повіті Київського воєводства 1753 р. перейшли у власність богуславсько-го старости Теодора-Героніма Любомирського (1720-1761) у складі Чуднівського графства. Див.: Konnotacja donacyi przez JO Xcia Sanguszka, marszalka nadwornego W. X. Litt. w grodzie sandomirskim Sabbatho post festum S. Luciae Virg. & M. proximo A. D. 1753 poczynionych // Akta publiczne do interessu ordynacyi Ostrogskiey należące. – В. м., [1754]. – S. 56. Тепер – села Булдичів, Велика Козара і Мала Козара Романівського району Житомирської області.

¹²¹ Містечко Миропіль (раніше Сапогів), розташоване у Житомирському повіті Київського воєводства, входило до складу Острозької ординації. У 1753 р. маєток від Януша-Александра Сангупка (1712-1775) отримав казимирський староста Антоній-Бенедикт Любомирський (1718-1761). Див.: SGKР. – Warszawa, 1902. – Т. 15, cz. 2. – S. 339; Konnotacja donacyi przez JO Xcia Sanguszka, marszalka nadwornego W. X. Litt. w grodzie sandomirskim Sabbatho post festum S. Luciae Virg. & M. proximo A. D. 1753 poczynionych // Akta publiczne do interessu ordynacyi Ostrogskiey należące. – В. м., [1754]. – S. 54. Документи стосовно Мирополя фрагментарно збереглися серед паперів овруцького стольника Юзефа Свейковського, який орендував це містечко з околицями. Див.: ЦДАК України. – Ф. 2230, оп. 1, спр. 13. Тепер Миропіль – селище міського типу Романівського району Житомирської області. Див. також примітку 115.

¹²² Анджей Млодзейовський (1717-1780), великий коронний канцлер у 1767-1780 рр.

¹²³ ex re (лат.) – з приводу.

Фасцикул 22^{8y}

Zawiera w sobie proces między urodzonymi Sokolowskim y Misciewiczem [Misciewiczem?] dług W. Sagatowskiej¹²⁴ przez JO Xcia Poninskiego, podskarbiego w. kor., zaspokoiony.

Фасцикул 23^{ei}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, podskarbib w. kor., z iedney, a W. Bobrem, z drugiey strony, ponastępowane dokumenta, oraz dokumenta do Bratalowa¹²⁵.

Фасцикул 24^{ty}

Zawiera w sobie od JO Xcia JM Adama Łodzią Poninskiego, podskarbiego w. kor., przeciwko roznyм Ich Mosciom tak possessorom Hrabstwa Czudnowskiego, iako y innym, w roznych okolicznościach czynione manifesta, w roznych okolicznościach kładzionych pozwow, arestow, zeznawania y inne, w roznych interesach do Czudnowa reguluiących się, dokumenta.

Фасцикул 25^{ty}

|| [арк. 9] Zawiera w sobie rozne dokumenta, oblikwidacye¹²⁶ między JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, podskarbib w. kor., z iedney, a W Wiesfinskim [!]¹²⁷, podsędkiem kyiowskim, w roznych interesach postępowane.

Фасцикул 26^{ty}

Zawiera w sobie od JO Xcia JM Adama Łodzi Poninskiego, podskarbiego w. kor., roznyм Ich Mosciom dawane wexle, skrypta, a po wyplaceniu onych na powrot powrocone.

¹²⁴ Міхал Сагатовський був чуднівським губернатором у 1745-1751 рр. за господарювання Януша-Александра Сангушка (1712-1775). Йдеться про сплату Адамом Понінським боргу його родички.

¹²⁵ Князем Острозьким і їхнім спадкоємцям належав Великий Браталів у Житомирському повіті Київського воеводства. За Кольбушовською трансакцією 1753 р. маєток дістався богуславському старості Теодору-Героніму Любомирському (1720-1761) разом з більшістю сіл і містечок Чуднівського графства. Див.: Konnotacja donacyi przez JO Xcia Sanguszka, marszałka nadwornego W. X. Litt. w grodzie sandomirskim Sabbatho post festum S. Luciae Virg. & M. proximo A. D. 1753 poczynionych // Akta publiczne do interessu ordynacyi Ostrogskiej należące. – В. м., [1754]. – S. 56 (у тексті помилка: *Brutalow* Wielki). Тепер – село Браталів Любарського району Житомирської області.

¹²⁶ Обліквідація (oblikwidacja) – визнання боргу та призначення терміну врегулювання конфлікту; остаточні розрахунки. Див. описи фасцикулів 10, 21, 28 у цій частині.

¹²⁷ У тексті помилка, мало бути: *Wieczfinski*. Йдеться про київського підсудка Антонія Вечфінського († 1803), делегованого разом з Адамом Понінським та іншими особами до створеної у Варшаві судової комісії у справах колишніх єзуїтських маєтностей.

Fascyкул 27^{my}

Zawiera w sobie od roznych Ich Mosciow w roznych okolicznoscia[ch]¹²⁸ JO Xciu JM Poninskiemu, podskarbiemu w. kor., dawane skrypta, wexle, rewersa, tudziesz od JO Xcia JM podskarbiego w. kor. roznyh Ich Mosciom do prowentow czudnowskich wydawane assygnacye, a po wyplaceniu onych na powrot powrocone do archywu, oraz registr JO Xcia JM Lubomirskiego po francusku pisany.

Fascyкул 28^{my}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, podskarbin w. kor., a rozniemi Ich Mosciami, tak possesorami w Chrabstwie Czudnowskim [!], iako y innemi poczynione oblikwidacye.

Fascyкул 29^{ty}

Zawiera w sobie na wyplacony podatek ostrogski¹²⁹ z dobr Chrabstwa Czudnowskiego [!] kwity.

Fascyкул 30^{ty}

Zawiera w sobie komplanaçyą z W. Makowskim o sumnę, będącą na dobrach wsi Maniach¹³⁰, oraz tradycyą Babyszek¹³¹ na rzecz W. Poziomskiego y inne do || [арк. 9 зв.] tego interesu.

Fascyкул 31^{wszy}

Zawiera w sobie z Metryki Koronney ekstrakt skryptu względem summ ostrogskich, tudziesz rezolucye od komissy dubienskiej¹³², oraz memoriały do Rady Nieustaiącej y m[n]iej potrzebne.

¹²⁸ У тексті помилка: *okolicznosciak*.

¹²⁹ Йдеться про особливий податок, встановлений сеймовою конституцією 1766 р. Збирали його у маєтках колишньої Острозької ординації, перетвореної на звичайну земську власність. Отримана у такий спосіб сума в розмірі 300 тисяч злотих призначалася на утримання коронного війська.

¹³⁰ Села Мані та Бабушки за господарювання Адама Понінського входили до складу Чуднівського графства у Житомирському повіті Київського воєводства. Тепер – село Мані Чуднівського району та село Бабушки Романівського району Житомирської області.

¹³¹ Традиція (tradycja) – введення вірителя у володіння маєтком за несплату боргу; тут: введення у володіння селом Бабушки.

¹³² Дубенську комісію сформував король Август III 3.XI.1754 р. у відповідь на зрив роботи сейму, з метою лострації маєтків і забезпечення міліції Острозької ординації. До комісії увійшли: іноврацлавський воєвода Владислав Шолдрський, київський каштелян Никодим Воронич, кам'янецький біскуп кс. Миколай Дембовський, великий коронний гетьман Ян-Клеменс Браніцький, великий литовський гетьман Міхал Радзивіл та ін. Комісія функціонувала у 1754-1758 рр., а її члени мали повноваження королівських адміністраторів, яким підпорядковувалась Острозька ординація.

Fascykul 32^{gy}

Zawiera w sobie blankiet JO Xcia JM Poninskiego, podskarbiego w. kor., y blankiet W. Szwieykowskiego na list y atestatum na relikwie JO Xcia Lubomirskiego.

Fascykul 33^{ci}

Zawiera w sobie od JO Xcia JM Adolfa Lubomirskiego y innych do JO Xcia JM Poninskiego, p. w. k., pisane listy y inne papiery od ministra saskiego wzgledem Xcia Adolfa¹³³.

Fascykul 34^{ty}

Zawiera w sobie od roznych Ich Mosciow w roznych interessach, a na więcey w cudnowskich, tak do samego JO Xcia JM, p. w. kor., iako y do jego plenipotentow pisywane listy y roznych obrachunkow, oraz inne kopie.

Fascykul 35^{ty}¹³⁴

Zawiera w sobie dezyderya¹³⁵ JO Xcia JM, podskarbiego w. kor., wzgledem mianych pretensyi do JO Xzat konsukcessorow Czudnowa z pryczyny zapisaney ewikcyi¹³⁶, oraz summariusz intrat czudnowskich y dezyderya czyli podania od roznych Ich Mosciow do JO Xcia JM, tudziesz rejestra, konwencye, kontrakty o potaż.

Fascykul 36^{ty}

|| **[арк. 10]** Zawiera w sobie rewersa roznych Ich Mosciow na brane dokumenta z archiwum generalnego, do roznych dobr w interesach.

¹³³ Адольф Любомирський († 1775) – син теці Адама Понінського Іоанни з дому фон Штейн Любомирської (1723-1783).

¹³⁴ Напевно, сталась помилка під час описування фасцикулів. На лівій шпальті документа перед написом: *Fascykul 35^y* дописано латинською: *Legitur № 36°*. Так само перед наступним 36-м фасцикулом дописано: *Legitur № 35°*.

¹³⁵ Дезидерії (лат. desideria) – пропозиції.

¹³⁶ Евікція (ewikcja) – гарантійний лист.

Titulo
*Khucz Wilski*¹³⁷

Fascyкул 1^{wszy}

Zawiera w sobie dokumenta dawne, to iest listy napominalne od NN krolow o czynione wiolencye między roznemi Ich Mosciamy Czudnowa y Wilska włascicielami, oraz uniwersały, nakazujące z włok podatek¹³⁸.

Fascyкул 2^{gy}

Zawiera w sobie dokumenta JM pana Dubnowieckiego z JM panem Jarmułą Haleckim, dobr Iwanowic¹³⁹ dziedzicem, o pobicie y poczynione gwałty w lesie iwanowieckim.

Fascyкул 3^{ei}

Zawiera w sobie dokumenta, służące do nabycia części Iwanowicz, Horodyszcz¹⁴⁰, Torczyna¹⁴¹, Wilska, Holynicz, Iwankowa, Kołodyowki y Kolesiecz przez JO Xcia JM Konstantynowicza [!] Ostrogskiego, woiewodę kyiowskiego, od JM Pana Filona Harasimowicza Haleckiego, tudziesz proces JO Xcia JM Konstantyna Ostrogskiego, woiewody kyiowskiego, z JO Xciem JM Joachimem Koreckim o oddanie przywileiow, listow, do Wilska służących, kontynuowany¹⁴².

¹³⁷ Місто Вільськ у Житомирському повіті Київського воєводства було центром кляча князів Острозьких і їхніх спадкоємців з кінця XVI ст. до 1753 р. Вільськ увійшов до складу Острозької ординації (1618). Див.: Ордынація Я. О. Хіаґґеція Јмсі Јануша Остроґського, касztелана кrакoвського // Акта publiczne do interessu ордынації Остроґської належаче. – В. м., [1754]. – S. 4. За Кольбушовською трансакцією 1753 р. Вільський кляч від Јануша-Александра Санґушка (1712-1775) отримав ольштинський староста (1728-1774) Францішек-Фердинанд Любомирський († 1774). На половину XVIII ст. до маєткового комплексу, окрім містечка, входило 9 сіл: Новопіль, Івановичі, Стрибіж, Давидівка, Грушки, Кам'янка, Зороків, Вишпіль, Гринівці. Див.: Konnotacja donacyi przez JO Xcia Sanguszka, marszalka nadwornego W. X. Litt. w grodzie sandomirskim Sabbatho post festum S. Luciae Virg. & M. proximo A. D. 1753 poczynionych // Akta publiczne do interessu ордынації Остроґської належаче. – В. м., [1754]. – S. 55. Небїж і спадкоємець Францішека-Фердинанда генерал коронних військ Сжи-Марцін Любомирський (1738-1811) продав Вільський кляч Адаму Понініському. Тепер Вільськ, Новопіль, Івановичі, Зороків, Вишпіль – села Черняхівського району; Давидівка, Грушки – села Хоропівського району; Стрибіж – село Пулинського району; Гринівці – село Любарського району; Кам'янка – село Малинського району; всі – в Житомирській області.

¹³⁸ «Устава на волюки» була затверджена 1 квітня 1557 р. королем Сигізмундом II Августом.

¹³⁹ Івановичі у XVI ст. належали родині Халецьких. Див. примітку 137.

¹⁴⁰ Село Городище належало до Чуднівського кляча в Житомирському повіті Київського воєводства. Тепер – село Чуднівського району Житомирської області. Див. примітку 105.

¹⁴¹ У XVI-XVIII ст. Торчин – село Житомирського повіту Київського воєводства. Тепер – село Хоропівського району Житомирської області.

¹⁴² Фасцикулі містив документи попередніх власників Вільського кляча, у тому числі й на ті землі, які київський воєвода Василь-Костянтин Острозький (1526-1608) долучив до цього маєткового комплексу пізніше. Власник Вільської волості Філон Халецький у 1572 р. передав її князю Якиму Корецькому, який перепродав маєтковий комплекс київському воєводі. Через утримування князем Якимом Корецьким документів на ці маєтки відбувся судовий процес за скаргою нового господаря Вільського кляча.

Fascyкул 4^{ty}

Zawiera w sobie dokumenta dawniejsze, to iest listy krolewskie, naznaczaiące kommissarzow do roz- || [арк. 10 зв.] graniczenia starostwa zytomirskiego z dobrami WW Woroniczow, gdzie Wilsk y inne iako collateralia od Krola JM awizowane, oraz zawiera w sobie copiatim obiazd granic wilskich dawniey czyniony.

Fascyкул 5^{ty}

Zawiera w sobie dokumenta czyli proces między JW JM panem Siemaszkiem, kasztelanem braclawskim¹⁴³, powodem, a JO Xciem JM Konstantynem Ostrogskim, woiewodą kyiowskim, y JO Xciem JM Januszem Ostrogskim, kasztelanem krakowskim, pozwanemi, o zbiegłe poddane z dobr JW Siemaszki do dobr JO Xząt Ich Mosciow Ostrogskich.

Fascyкул 6^{ty}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Januszem Ostrogskim, kasztelanem krakowskim, z iedney, a panem Hulewiczem Drozdenskim, powodem, z drugiey strony, o zbiegłe poddane z wsi Drozden¹⁴⁴ do dobr wilskich proces.

Fascyкул 7^{my}

Zawiera w sobie kontrakty dawne, tak zestawne iako y arędowne, oraz inwentarze dobr Wilska z roznemi Ich Mosciami przy wypuszczaniu w possessyą tych dobr przez plenipotenta JO Xcia JMci Zaslawskiego czynione, tudziesz kalkulacyą z JM Panem Cieslinskim (!)¹⁴⁵.

Fascyкул 8^{my}

Zawiera w sobie między Juriewiczem Tyszkiewiczem Łohoyskim, woiewodą brzestenskim [!]¹⁴⁶, z iedney, a Wasylem Bohdanowiczem Ilinskim, namiesnikiem zwiachelskim [!], z drugiey strony, o dobra Puliny¹⁴⁷, || [арк. 11] zastawny

¹⁴³ Олександр Семашко († 1597) був брацлавським каштеляном у 1581-1597 рр.

¹⁴⁴ Маєток Дроздні у Луцькому повіті Волинського воєводства дав друге прізвище одному з відгалужень роду Гулевичів (Гулевичі-Дрозденські). Тепер – село Ковельського району Волинської області.

¹⁴⁵ Помилка в написанні прізвища. Йдеться про Александра Цекліньського (Ciekliński), 1650 р. посесора міста Вільськ і однойменного ключа, дідичем яких був другий острозький ординат (1621-1656), сандомирський (з 1645) і краківський (з 1649) воєвода Владислав-Домінік Заславський (1616-1656). Див.: SGKР. – Warszawa, 1893. – Т. 13. – S. 533; Національно-визвольна війна в Україні 1648-1657: Збірник за документами актових книг. – С. 101.

¹⁴⁶ Помилка в тексті. Йдеться про Федора (Фридерика) Юрійовича Тишкевича († 1621), який був не воєводою, а воєводичем – сином берестейського воєводи Юрія Тишкевича-Логойського († 1576).

¹⁴⁷ Василь Ілінський (1540-1588), звягельський намісник (1570-1588) Василя-Костянтина Острозького (1526-1608), був посесором Пулин (давня назва – Чортоліси) у Житомирському повіті Київського воєводства. Цей маєток передав йому в заставу Фридерик Тишкевич († 1621). Судовий процес з дідичем розпочався після того, як термін сплати кредиту вийшов,

kontrakt y intromissye na mocy tegoż kontraktu.

Fascykul 9^{ty}

Zawiera w sobie z lat dawniejszych dawniejszym sposobem zastawnych podatkov, a z dobr do Wilska należących wyplaconych kwity.

Fascykul 10^{ty}

Zawiera w sobie w interesach dawnych potocznych od roznych Ich Mosciow przeciwko roznym tak o wiolencye, zabory gruntow, jako tez y w innych czynione manifesta, kładzionych pozwow, aresztow, relacye y inne miey chyba dla wiadomosci potrzebne.

Fascykul 11^{ty}

Zawiera w sobie listy dawne w zachodzących interesach o rozniocy granic od dobr wilskich z rozniemi wsiami z doni[e]sieniem pisywane oraz suplikę dawną.

Fascykul 12^{ty}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Marcinem Lubomirskim, generałem leutnantem w woysku kor., z iedney, a JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, p. w. kor., o dobra Wilsk z przyległosciami sprzedazne tranzakcye oraz dawniejsze nabycia przez JO Xżat JM Lubomirskich tych dobr¹⁴⁸.

Fascykul 13^{ty}

Zawiera w sobie między JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, p. w. kor., dobr klucza wilskiego dziedzicem, z iedney, a W. Waliczką y jego successorami oraz pozostałą małzonką o wies Peplawkę, w tymze kluczu sytuowaną¹⁴⁹, z drugiey strony, kontynuowany proces.

a Ф. Тишкевич, не сплативши його, прагнув повернути маєток собі до рук. Див.: SGKР. – Warszawa, 1888. – Т. 9. – S. 282. Тепер – селище міського типу Пулини (з 1935 р. до травня 2016 р. – Червоноармійськ), райцентр Житомирської області.

¹⁴⁸ Див. примітку 137.

¹⁴⁹ Село Поплавку від Януша-Александра Сангупка (1712-1775) отримав 1753 р. казимирський староста Антоній-Бенедикт Любомирський (1718-1761). Див.: Konnotacja donacyi przez JO Xcia Sanguszka, marszałka nadwornego W. X. Litt. w grodzie sandomirskim Sabbatho post festum S. Luciae Virg. & M. proximo A. D. 1753 poczynionych // Akta publiczne do interessu ordynacyi Ostrogskiej należące. – В. м., [1754]. – S. 54. За господарювання Антонія-Бенедикта, його спадкоємця Єжи-Марціана (1738-1811) Любомирських і Адама Понінського маєток належав до Вільського ключа. Тепер – село Поплавка Пулинського району Житомирської області.

Fascykul 14^{ty}

|| [арк. 11 зв.] Zawiera w sobie dokumenta o wyniku pretensye z W. Ochockim, czesnikiem mozyrskim¹⁵⁰, z dobr wsi Iwanowicz.

Fascykul 15^{ty}

Zawiera w sobie między roznemi Ich Mosciami, z iedney, a JO Xciem JM Adamem Łodzią Poninskim, podskarbigim, z drugiey strony, o dobra w kluczu wilskim zastawne kontrakty.

Fascykul 16^{ty}

Zawiera w sobie od rozných Ich Mosciow na rzecz y osobą JO Xcia JM Poninskiego, podskarbigiego w. kor., z interesow klucza wilskiego dawane kwity y attestatum od sądu zytomirskiego na summę poiezuicką.

Fascykul 17^{ty}

Zawiera w sobie od JO Xcia JM Poninskiego, podskarbigiego w. kor., w interesach rozných przeciwko rozným Ich Mosciom poczynione manifesta, kładzioných pozwow, aresztow, relacye, kondemnaty y inne.

¹⁵⁰ Йдеться про Станіслава-Юзефа Охоцького – мозирського чашника, батька мемуариста Яна-Дукляна Охоцького († 1848).